

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Analiza – Puls javnosti

Izazovi i perspektive omladine na Kosovu

Pripremio UNDP Kosovo – tim projekta Puls javnosti (*Public Pulse*)

Priština

Avgust 2018.

Stavovi iskazani u ovom dokumentu pripadaju ispitanicima iz ankete i ne odražavaju nužno mišljenja ili stavove UNDP-a ili USAID-a.

Sadržaj

Sadržaj	4
Izvršni rezime	5
Uvod	7
Metodologija	8
Rezultati	8
Percepcija omladine o perspektivi Kosova	8
Migracija	17
Zainteresovanost omladine za obrazovanje	19
Zapošljavanje omladine	28
Percepcije mladih u vezi sa međuetničkim odnosima	47
Praktikovanje religije među omladinom	52
Percepcija omladine o prisutnosti ekstremizma	54
Percepcije omladine o bezbednosti	56
Preporuke	61
Reference:	63

Izvršni rezime

Kao nastavak redovnog istraživanja Pulsa javnosti, ova analiza ulazi u pitanja koja su konkretno povezana sa omladinom na Kosovu¹. Ona ima za cilj da identifikuje percepcije, stavove i očekivanja omladine na Kosovu u pogledu sveukupnog nivoa zadovoljstva u vezi sa situacijom na Kosovu: migracije, obrazovanje, zapošljavanje, odnosi između etničkih zajednica, kao i perspektive za budućnost. Analiza obuhvata mišljenja 452 mlade osobe, od čega je 49.9% ženskih, a 51.1% muških ispitanika. Prosečna starost ispitanika je 22 godine (SD = 6,37). ukupno 82 osobe učestvovala su u fokus grupama u Prizrenu, Gnjilanu, Mitrovici, Gračanici, severnoj Mitrovici, Peći i Prištini.

Rezultati pokazuju da je veliki broj ispitanika (48%) izrazio pesimizam u pogledu budućnosti na Kosovu, naročito muškarci (52%). Većina ispitanika smatra da su nedostatak mogućnosti za zaposlenje (60%), siromaštvo (49.3%), nepotizam i korupcija (43%) glavni izazovi za njihovu perspektivu na Kosovu. Sa druge strane, ispitanici iz starosne grupe od 25-35 godina smatraju da je opšta politička situacija glavni problem na Kosovu. Ukupno posmatrano, skoro 60% ispitanika reklo je da je verovatno da će razmišljati o odlasku sa Kosova u naredne 3 godine. Ispitanici kosovski Albanci, kosovski Srbi, kosovski Goranci, kosovski Bošnjaci i kosovski Egipćani naveli su nedostatak prilika i mogućnosti za zaposlenje na Kosovu kao glavni razlog za emigriranje, dok su kosovski Turci i kosovske Aškalije naveli nepovoljnu ekonomsku situaciju.

Skoro 75% ispitanika su *vrlo zadovoljni ili donekle zadovoljni* obrazovanjem koje su dobili ili dobijaju. Međutim, 25% od njih smatra da njihov obrazovanje nije od koristi za nalaženje zaposlenja. Nedostatak profesionalnosti među nastavnicima i profesorima (38%) identifikovan je kao glavna prepreka u obrazovnom sistemu, pa zatim sledi slaba školska infrastruktura (28.5%) i slab kvalitet nastavnog plana i programa (28%). Rezultati pokazuju da 69% ispitanika iz zajednice kosovskih Roma ne pohađa školu ili fakultet, što je značajno više od broja ispitanika iz drugih etničkih zajednica koji ne idu u školu ili na fakultet.

Status nezaposlenog je još jedan razlog za zabrinutost: 56% ženskih i 40% muških ispitanika je nezaposleno. Prema prikupljenim izjavama, samo 45% mlađih ispitanika (starosti od 18-24 godine), u poređenju sa 59% starijih ispitanika (25-35 godina starosti), su trenutno zaposleni.

¹ Za UNDP, pominjanje naziva Kosovo podrazumeva se u kontekstu Rezolucije Saveta bezbednosti 1244 (1999).

Ukupno, 48% ispitanika je nezaposleno, a samo 33%, od kojih su mnogi mlađi od 18 godina, prijavilo je da ima ikakvo radno iskustvo. Skoro svi ispitanici su potvrdili da dobijaju finansijsku podršku od roditelja (55%) i drugih članova porodice (46%). Ispitanici su rekli da nedostatak dostupnih poslova i radnih mesta (43%), korupcija (42%), i nedostatak potrebnih kvalifikacija (41%) otežavaju nalaženje zaposlenja na Kosovu.

Zajedno sa visokim nivoom nezaposlenosti, nivo pesimizma je takođe visok: samo 22.3% ispitanika su „vrlo uvereni“ ili „donekle uvereni“ da će uspjeti da nađu posao u narednih šest meseci. Ovde su takođe identifikovane i rodne razlike: 46% ženskih i 36% muških ispitanika smatraju da je teško da se nađe zaposlenje zbog toga što nedostaju odgovarajuće profesionalne kvalifikacije. Ispitanici iz starosne grupe od 25-35 godine su više zabrinuti da neće uspjeti da nađu posao koji odgovara njihovim kvalifikacijama, nego oni iz starosne grupe od 18-24 godine. Više od 80% zaposlenih ispitanika zadovoljno je onim što rade. Kada su bili upitani o izazovima u vezi sa njihovim poslom, 30% ispitanika reklo je da slaba zarada predstavlja ključni izazov na njihovom trenutnom poslu.

Odnosi između etničkih zajednica su takođe bili istraživani. Mada 28% ispitanika priznaje da je bilo nekih poboljšanja u odnosima između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba tokom poslednjih godina, 27% njih misli da su međuetnički odnosi još uvek napeti i da će ostati napeti još duže vreme. Malo više od 10% ispitanika misli da odnosi između etničkih zajednica nisu toliko napeti kao ranije, dok oko 7% ispitanika tvrdi da odnosi između etničkih grupa uopšte nisu napeti. Više od 45% ispitanika iz starosne grupe 18-35 godina misli da je uticaj sećanja na sukobe glavni razlog što se Kosovo suočava sa napetom situacijom u pogledu međuetničkih odnosa. Da bi se tenzije prevazišle i da bi se etničke grupe uzajamno približile, mladi ljudi su sugerisali edukativne aktivnosti (40,5%). Kada je u pitanju ekstremizam, najviše ispitanika (64%) smatra da je najprisutniji politički ekstremizam² za kojim slede nacionalistički ekstremizam (55%) i verski ekstremizam (54%). Uprkos velikom prisustvu ekstremizma, kako ga doživljava omladina, većina njih ipak smatra da je bezbednosna situacija na Kosovu stabilna.

² Stanje ili akt sa ekstremnim pogledima i mišljenjima.

Uvod

Kosovo ima najmlađu populaciju u Evropi, pošto se procenjuje da je 20% stanovništva između 15-29 godina starosti (Kosovska agencija za statistiku, 2018). U prethodnoj deceniji, Kosovo je prošlo kroz političke, ekonomske i socijalne razvojne izazove koji su uticali na njegovo stanovništvo na različite načine. Mada se omladina smatra njegovim najvećim resursom, velike stope nezaposlenosti omladine otežavaju da se u potpunosti iskoristi ovaj potencijal na Kosovu (Myha, 2013). Zajedno sa visokom nezaposlenošću, više studija pokazalo je da nizak nivo učestvovanja omladine u javnom životu, nedostatak usluga zdravstvenih službi, kao i nedostatak bezbednosti, predstavljaju centralne probleme u sektoru omladine u post-konfliktnom Kosovu (Friedrich Ebert Stiftung, 2012). Štaviše, studije koje su sprovedene 2006. i 2009. godine pokazale su da su mladi zabrinuti u vezi sa kvalitetom obrazovanja i sveukupnom perspektivom za budućnost (Međunarodna organizacija rada, 2007; UNDP, 2006). Mada su aspiracije prema kvalitetnom obrazovanju bile visoke, nivo zadovoljstva obrazovnim sistemom na Kosovu bio je relativno nizak od 2006. (Friedrich Ebert Stiftung, 2012). Nažalost, isti ovi izazovi, kao što je niska stopa zaposlenosti i slabo učestvovanje u političkom životu, se nastavljaju i u 2018. godini. Prilike i mogućnosti za mlade ljude da učestvuju u politici, zatim njihove šanse za ekonomski prosperitet na Kosovu, kao i mogućnost pristupa kvalitetnom obrazovanju, ostaju i dalje prilično ograničene (Misija UN na Kosovu [UNMIK], 2017). Najzad, razdvojenost zajednica po etničkim linijama na Kosovu donosi posledice za mlađe generacije (UNMIK, 2017).

Razvoj proizvodnih kapaciteta na Kosovu je od kritične važnosti za smanjenje sistemske slabosti, promovisanje održivog rasta, jačanje kvalitetnog učestvovanja u međunarodnoj trgovini, kao i ostvarivanje značajnog smanjenja siromaštva i većih poboljšanja standarda života ljudi. Pošto percepcije mladih ljudi imaju značajan uticaj na akcije koje će oni preduzimati u budućnosti, moraju se rešavati ekonomski, obrazovni i politički izazovi. Stoga, ovaj izveštaj ima za cilj da istražuje percepcije, stavove i očekivanja omladine na Kosovu u pogledu sveukupnog zadovoljstva situacijom na Kosovu, migracijama, obrazovanjem, zapošljavanjem, međuetničkim odnosima, kao i perspektivama za budućnost. Izveštaj je sačinjen od opisne analize, koja pruža dokaze o pretežnom prisustvu gore pomenutih pojava, kao i inferencijalne statistike koja prikazuje razlike po polovima, starosnim i etničkim grupama.

Metodologija

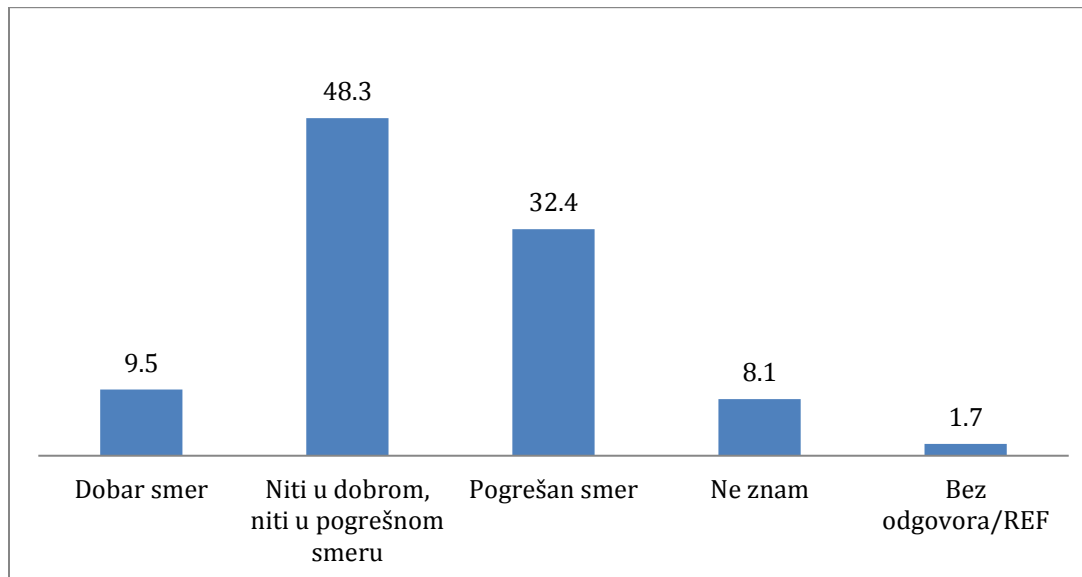
Ukupno 452 stanovnika Kosova starosti između 14-35 godina, izabrana preko višeslojnog uzorka nasumične verovatnoće, učestvovali su u ovom istraživanju javnog mnjenja u januaru 2018. Uzorak je imao 204 kosovska Albanca, 150 kosovskih Srba i 98 pripadnika kosovskih ne-srpskih manjina (tačnije Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Roma, Aškalija i Egipćana). U ovom ukupnom broju ispitanika, 49,9% bile su žene, a 51,1% muškarci. Prosečna starost ispitanika bila je 22 godine (SD = 6.37). U pogledu obrazovanja, 52% ispitanika pohađalo je školu ili univerzitet, dok je 48% trenutno bilo izvan bilo kakvog formalnog programa obrazovanja. Ukupno, 48% ispitanika je nezaposleno i ne zarađuje nikakav novac, dok 52% ispitanika koji su zaposleni zarađuju prosečno 304 evra mesečno. Ova studija je takođe imala i sedam fokus grupa, gde su učestvovala ukupno 82 mlade osobe iz Prizrena, Gnjilana, Mitrovice, Gračanice, severne Mitrovice, Peći i Prištine. Podaci su bili analizirani primenom Statističkog paketa za društvene nauke (SPSS) i tematske analize za sadržaj fokus grupa. Diskusije fokus grupa dale su detaljnije objašnjenje percepcija mladih u pogledu perspektive Kosova u četiri glavna domena: društveno-ekonomska i politička situacija, verska i međuetnička bezbednost, obrazovanje i očekivanja za budućnost. Korišćenjem raznovrsnosti mišljenja iz ovih fokus grupa, mogao bi se izvući konsenzus o ciljnim tačkama ovog projekta.

Rezultati

Percepcija omladine o perspektivi Kosova

Generalno, ova studija pokazala je da je omladina pesimistična u pogledu budućnosti Kosova. Ukupno je 48% ispitanika mislilo da Kosovo ne ide ni u ispravnom ni u pogrešnom smeru. Među preostalih 52%, većina veruje da je Kosovo na pogrešnom koloseku (32%), dok je samo 9,5% ubeđeno da Kosovo ide u pravom smeru. Rezultati su pokazali značajne razlike između polova kada se radi o perspektivi Kosova: 52% muških ispitanika, naspram 45% ženskih, smatra da Kosovo ne ide ni u pravom, ni u pogrešnom smeru. Kada je na fokus grupama bilo postavljeno pitanje o ukupnoj percepciji političke situacije, većina ispitanika imala je negativan stav.

Slika 1. Mišljenje ispitanika o tome da li Kosovo ide u pravom smeru (prikazane vrednosti su u procentima)

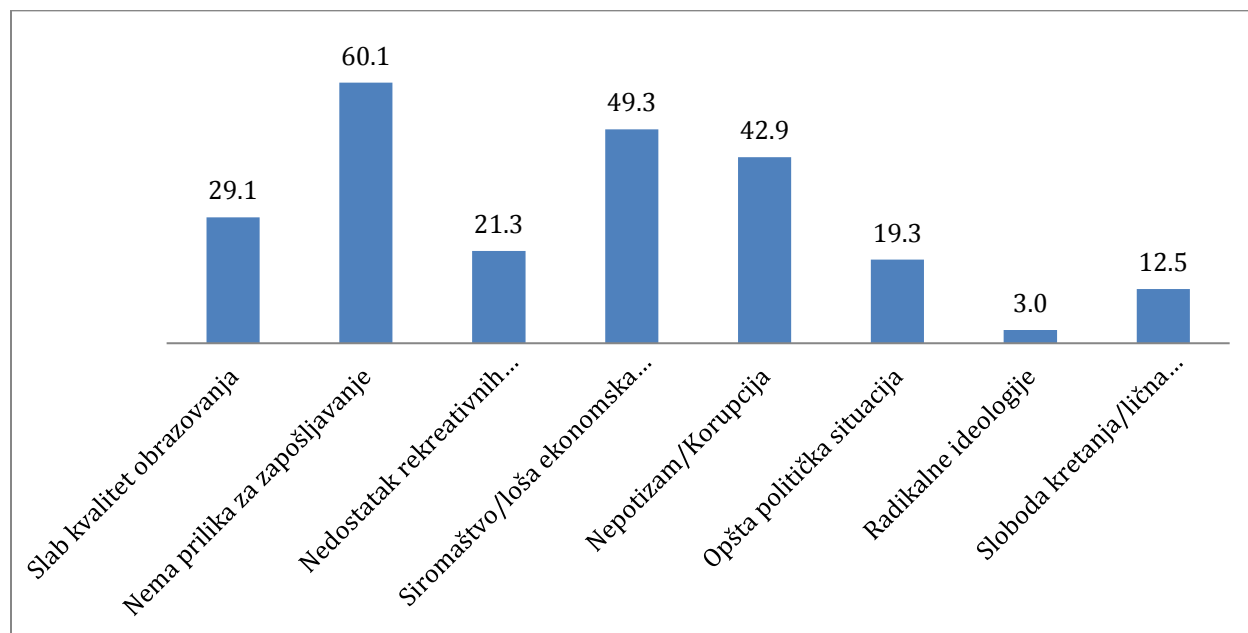

Diskusija fokus grupe omogućila je interesantnu debatu o generalnoj perspektivi Kosova. Studenti koji nisu završili univerzitet pokazali su veće predispozicije za migraciju u zapadne zemlje u bliskoj budućnosti nego oni koji su već završili više obrazovanje. Generalno govoreći, učesnici su iskazali negativne stavove u pogledu budućnosti na Kosovu. Oni tvrde da Kosovo ne ide u dobrom smeru i da se ovo neće promeniti u godinama koje dolaze. Učesnici su iznosili neka rešenja za ovaj problem, kao što su: liberalizacija viza, novi izbori, kao i poboljšanja u sistemima obrazovanja i zdravstva. Za razliku od ispitanika iz drugih regiona uključenih u ovaj projekat, ispitanici iz glavnog grada Kosova, Prištine, imali su najpozitivnije stavove o iznetim temama. Oni vide budućnost Kosova kao mesto koje će pružiti stvarne prilike i mogućnosti za svakoga da ispuni svoje lične potencijale. Međutim, vredi napomenuti da je većina ovih ispitanika takođe rekla da ima posao i da su zadovoljni svojim životom na Kosovu.

U okviru kvantitativnog istraživanja, od ispitanika je bilo zatraženo da ocene najveće izazove za svoje vršnjake koji žive na Kosovu. Većina ispitanika (60,1%) smatrala je nedostatak mogućnosti za zaposlenje za najveći izazov (slika 2). Oni su takođe stavili siromaštvo (49,3%) i nepotizam/korupciju (43,0%) na drugo, odnosno treće mesto među izazovima sa kojima se kosovska omladina trenutno suočava. Rodne razlike po pitanju najvećih izazova za Kosovce su takođe bile primećene. Šest procenata žena smatrale su radikalne ideologije za najveći problem na Kosovu, dok je među muškarcima to isto mislio samo jedan procenat njih. Dalje, ova analiza

otkrila je nekoliko značajnih razlika zasnovanih na etničkoj pripadnosti: 73% kosovskih Roma i 69% kosovskih Albanaca smatraju nedostatak mogućnosti za zaposlenje za glavni problem na Kosovu, dok ispitanici iz drugih etničkih grupa nisu ovo navodili kao veliki izazov. Većina kosovskih Turaka (83%) i kosovskih Roma (78%) vidi siromaštvo kao glavni izazov, dok članovi drugih etničkih grupa ne smatraju to isto.

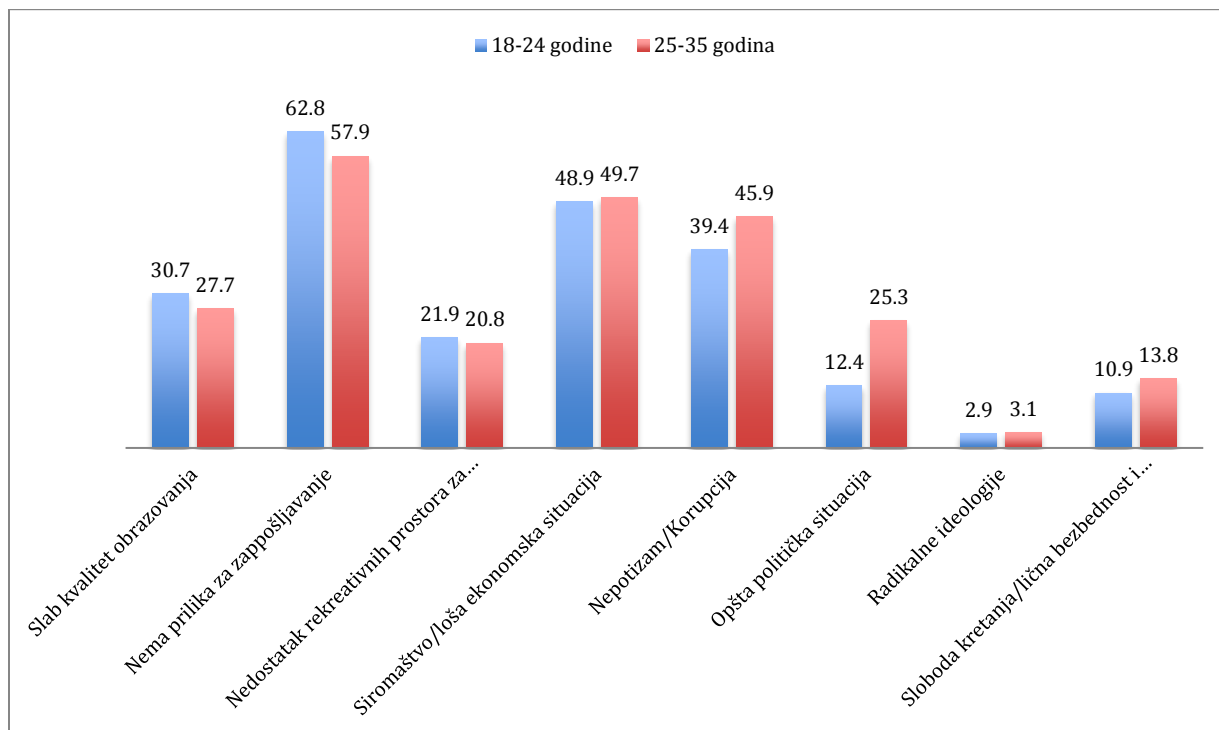
Slika 2. Mišljenja ispitanika o najvećim izazovima sa kojima se suočavaju (prikazane vrednosti su u procentima)

Učesnici u fokus grupama vide političku situaciju, nezaposlenost i migracije kao zajedničke probleme na Kosovu. Oni su takođe pomenuli i druge slične nezadovoljavajuće pojave, kao što su: nepotizam, korupcija, zdravstveni i obrazovni sistem. Učesnici u fokus grupama naročito su opisali nepotizam kao pojavu koja uništava motivaciju ljudi i stvara atmosferu beznada; oni sumnjaju da će pomenuti problemi da se poboljšaju na Kosovu. Na primer, više od 40% njih veruje da donekle nije verovatno (38,5%) ili veoma nije verovatno (4%) da će se kvalitet obrazovanja na Kosovu popraviti u naredne dve godine. Najzad, jedna trećina veruje da se dostupnost zapošljavanja neće poboljšati.

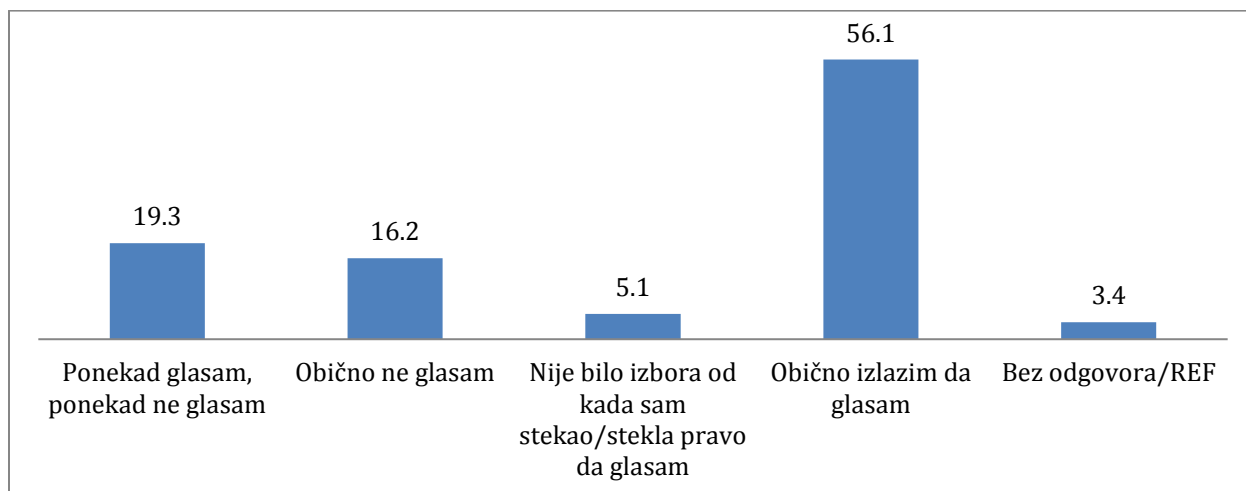
Pored opisne analize, sprovedeno je poređenje između grupa. Više ispitanika iz starosne grupe 25-35 godina vidi opštu političku situaciju i korupciju kao glavne probleme na Kosovu, nego što je to slučaj u starosnoj grupi 18-24 godine.

Slika 2.1. Mišljenja ispitanika o najvećim izazovima sa kojima se suočavaju, podaci podeljeni po starosti (prikazane vrednosti su u procentima)

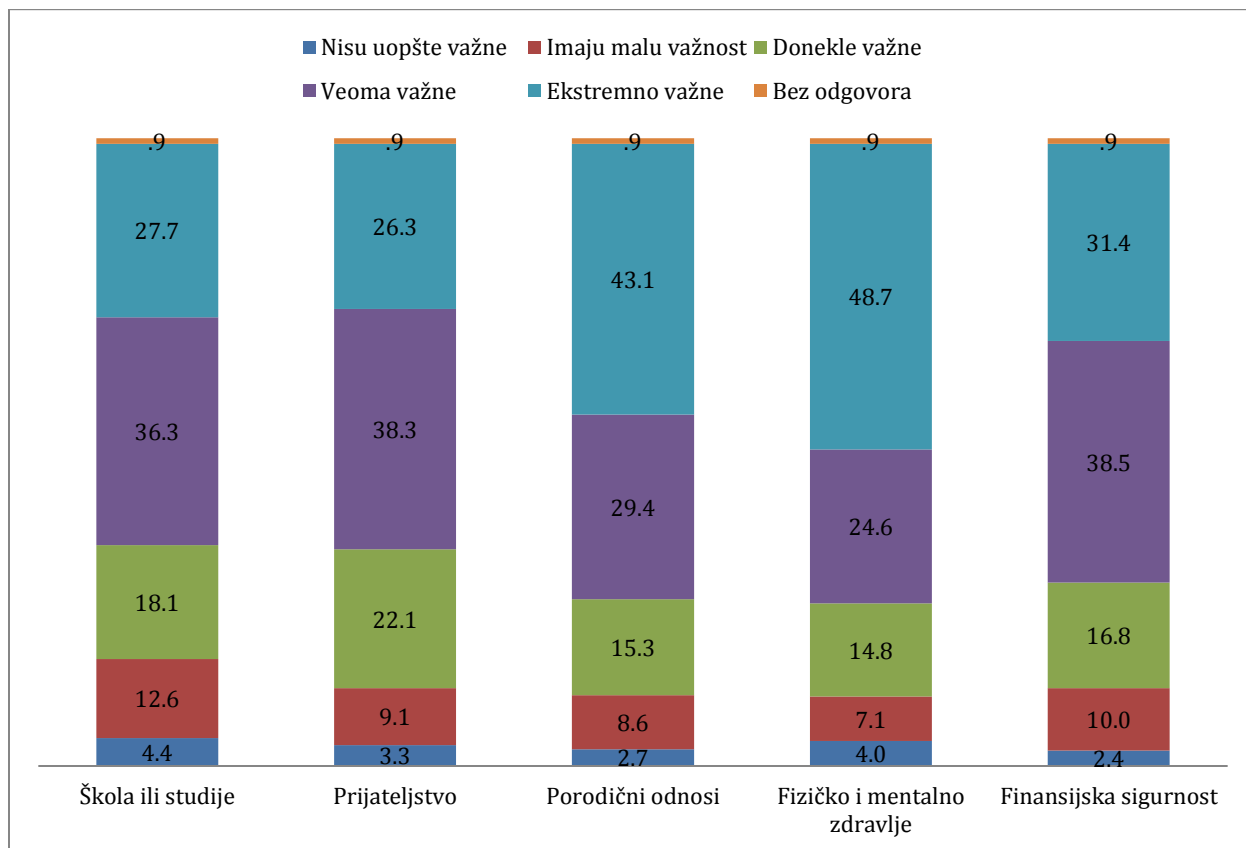
U pogledu glasanja, većina ispitanika starijih od 18 godina su glasači i više od 56% izašlo je da glasa na nacionalnim i lokalnim izborima. Više od 56% ispitanika reklo je da su izašli na nacionalne i lokalne izbore. U ovom pogledu nisu postojale razlike između polova. Međutim, više od 19% njih reklo je da ponekad glasaju, a ponekad ne. Malo iznad 16% ispitanika reklo je da ne glasaju uopšte. Mlađi ispitanici (18-24 godine) prijavili su manje glasačkih praksi nego stariji ispitanici (25-35 godina). Što se tiče etničke pripadnosti, većina kosovskih Roma (78%) i kosovskih Albanaca (73%) izlazi da glasa, dok kosovski Srbi ne glasaju u tolikom broju (30,5%).

Slika 3. Prakse ispitanika u pogledu glasanja na izborima (prikazane vrednosti su u procentima)

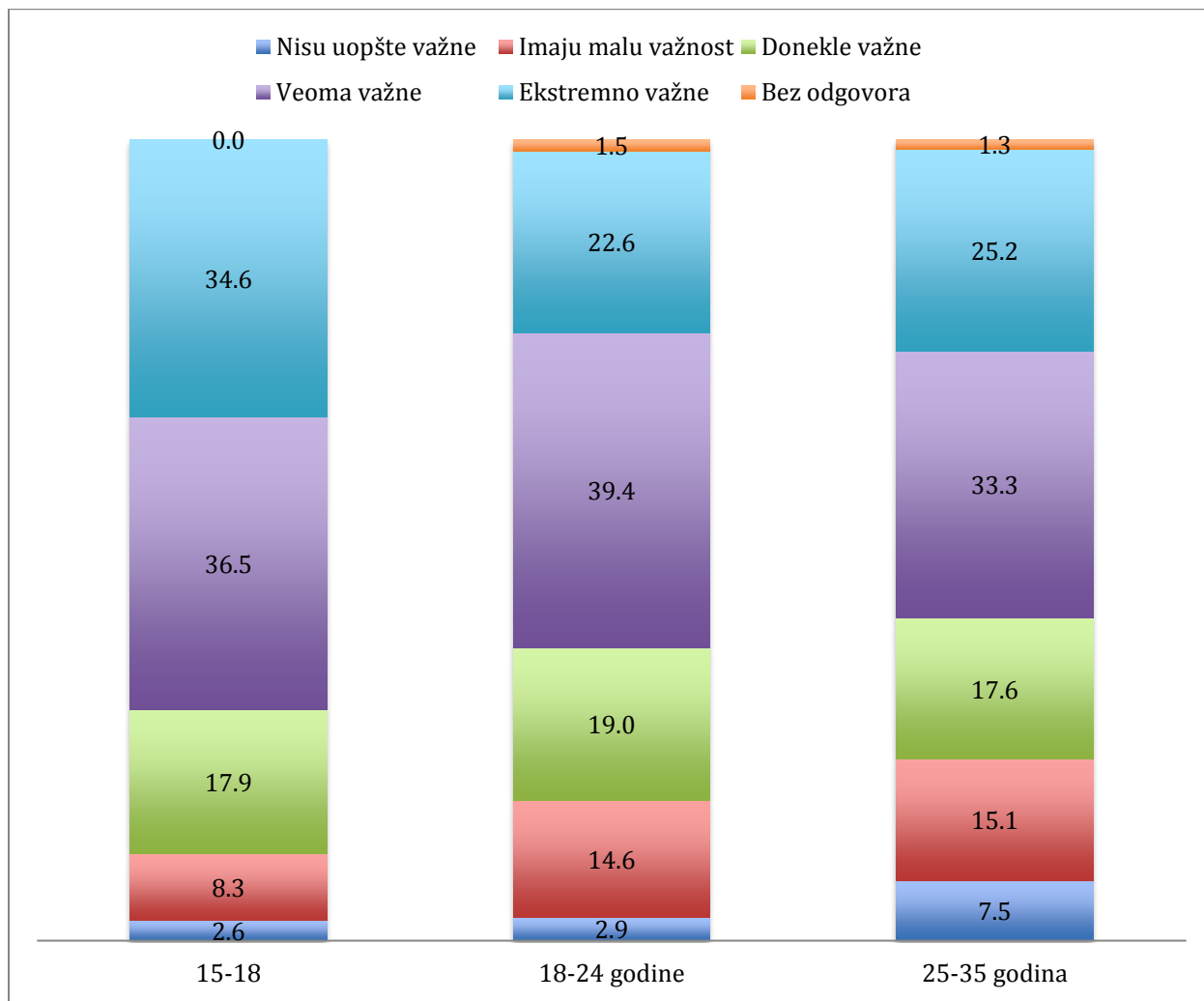
Ispitanici smatraju da su fizičko i mentalno zdravlje (49%), porodični odnosi (43%) i finansijska sigurnost (31%) krajnje presudni faktori u njihovim životima. Obrazovanje se smatra za „ekstremno važno“ od strane 28% ispitanika, njih 36,3% smatra da su škole i studiranje „veoma važni“, dok je samo 12,6% izjavilo da škola ima „malu važnost“ u njihovom životu. Kao i sa prijateljstvom, 26,3% ispitanika kaže da je to „ekstremno važno“, 38,3% da je „veoma važno“, a samo 9,1% ispitanika rekao je da je prijateljstvo od „male važnosti“ u njihovom životu. Porodični odnosi imaju važno mesto u životu mladih ljudi na Kosovu i 43,1% izjavio je da smatra porodične odnose „ekstremno važnim“, 29,4% reklo je da su porodični odnosi „veoma važni“, a manje od 9% smatralo je da porodični odnosi imaju „malu važnost“ u njihovom životu. Slika 4. pokazuje da su fizičko i mentalno zdravlje najvažnije pitanje za ispitanike: preko 73% smatra da je to „ekstremno važno“, a 48,7% kaže da je „veoma važno“. Finansijska sigurnost je takođe od velike važnosti za ispitanike: više od 30% izjavilo je da je ovo „ekstremno važno“, 38,5% smatra da je „veoma važno“, a samo 10% je reklo da je finansijska sigurnost od „male važnosti“ u njihovom životu. Podaci podeljeni po etničkoj pripadnosti pokazali su da je najveći broj ispitanika koji smatraju da obrazovanje nije važno među kosovskim Aškalijama (17%) i kosovskim Gorancima (8%). Najveći broj ispitanika koji smatraju finansijsku sigurnost veoma važnom je među kosovskim Romima i kosovskim Turcima. Nema rodni razlika u pogledu odnosa prema najvažnijim stvarima u životu ispitanika.

Slika 4. Odgovori ispitanika u vezi sa najvažnijim stvarima u njihovom životu (prikazane vrednosti su u procentima)

Podaci razvrstani po starosti pokazali su da 8% ispitanika iz starosne grupe 25-35 godina smatra da obrazovanje nije važno, a samo 3% ispitanika iz druge dve starosne kategorije (14-17 i 18-24 godine) se slaže sa ovim odgovorom.

Slika 4.1. Odgovori ispitanika u vezi sa važnošću obrazovanja, podaci podeljeni po starosnim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

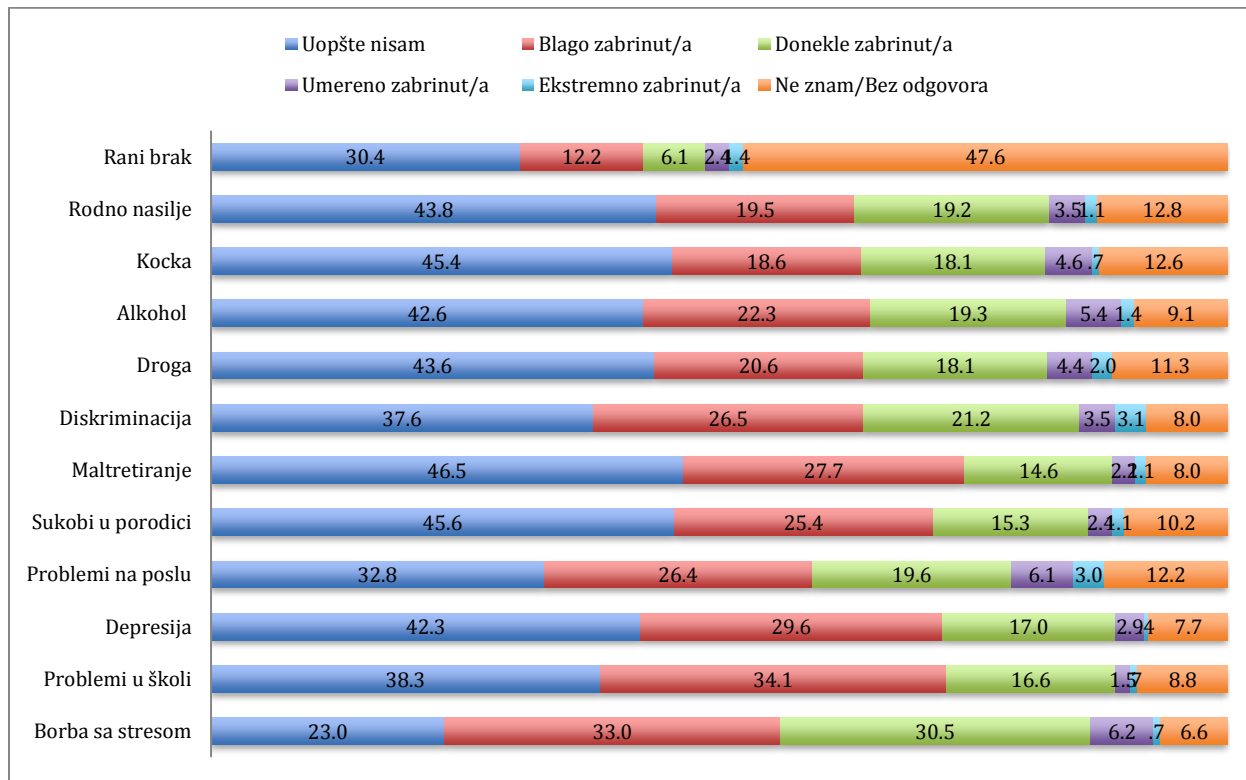
Ispitanici su takođe bili upitani o njihovom odnosu prema nizu negativnih pojava na Kosovu. Slika 5 pokazuje da je borba sa stresom prvo pitanje od blage do ekstremne brige za 70,4% ispitanika. Slika 5 takođe pokazuje da je više od 50% ispitanika izjavilo da su blago do ekstremno zabrinuti u vezi sa problemima na poslu, diskriminacijom i problemima u školi.

Diskusije fokus grupe pokazale su da zajednice kao najviše diskriminisanom u Mitrovici vide kosovsku aškalijsku zajednicu. Jedan od učesnika rekao je da profesori u njegovoj školi koriste rasno uvredljive izraze prema aškalijskoj zajednici.

Pitanja kao što su rani brak, kockanje i porodični konflikti smatraju se manje zabrinjavajućim, mada ona nastavljaju da budu problem na koji kosovsko društvo mora da obrati posebnu pažnju.

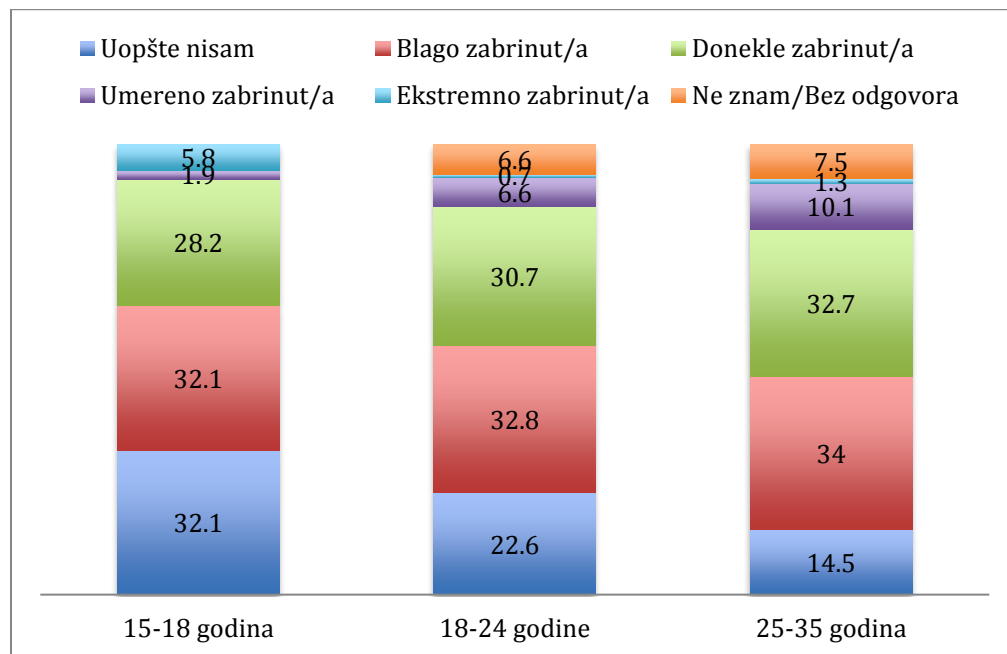
Postoji i značajna razlika među polovima u pogledu percepcije problema na poslu: 64% muških ispitanika i samo 54% ženskih zabrinuti su u vezi sa problemima na poslu na Kosovu.

Slika 5. Zabrinutost ispitanika u vezi sa nizom negativnih pojava na Kosovu (prikazane vrednosti su u procentima)

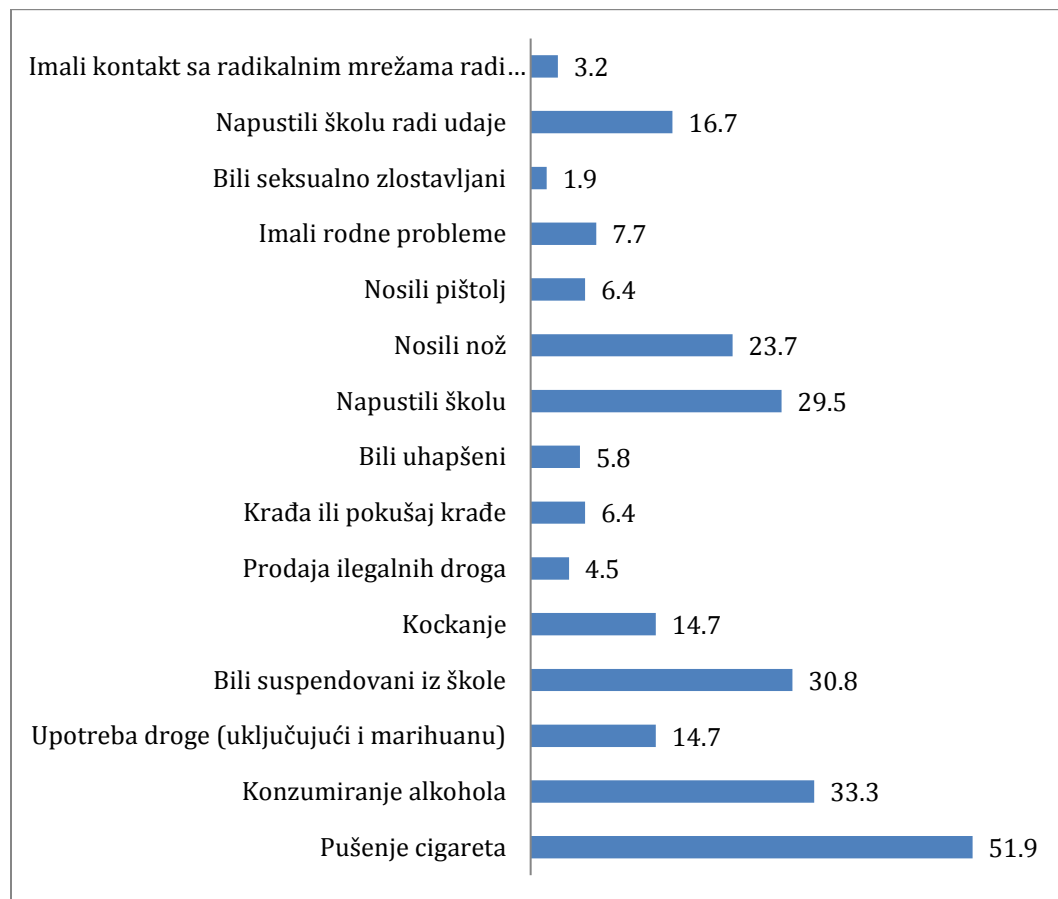
Podaci podeljeni po starosnim grupama pokazuju da je borba sa stresom glavno pitanje za zabrinutost za grupu od 25-35 godina starosti, dok su učesnici iz druge dve starosne grupe smatrali da je ovo pitanje manje zabrinjavajuće (slika 5.1).

Slika 5.1. Zabrinutost ispitanika u pogledu stresa, podaci podeljeni po starosnim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

Pušenje je najčešća aktivnost za koju su ispitanici izjavili da su je primetili među svojim prijateljima tokom poslednjih 12 meseci. Skoro 52% ispitanika odgovorilo je da njihovi prijatelji puše, dok je 33% njih videlo svoje prijatelje kako piju alkohol. Napuštanje školovanja je još jedno zabrinjavajuće pitanje. Ukupno, 29,5% ispitanika reklo je da su njihovi prijatelji napuštali školu tokom poslednjih 12 meseci. Upotreba droge i kockanje su takode među najčešće prijavljivanim rizičnim ponašanjima. Distribucija odgovora po polovima, starosti i etničkim kategorijama je slična, pošto ne postoje značajnije razlike.

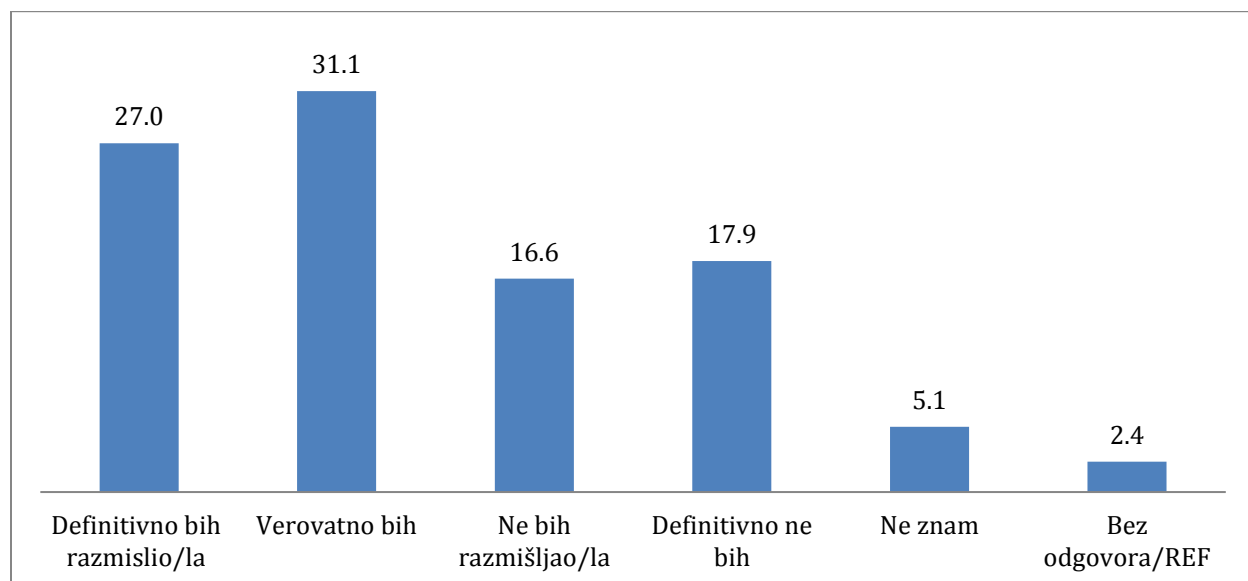
Slika 6. Ispitanici govore o prijateljima koji se rizično ili neprikladno ponašaju (tokom poslednjih 12 meseci - prikazane vrednosti su u procentima)

Migracija

„Možete li nam reći da li biste razmišljali o tome da migrirate u toku naredne tri godine“ bilo je pitanje koje je postavljeno da bi se identifikovale tendencije u vezi sa migracijom među omladinom na Kosovu. Ukupno, 27% učesnika odgovorilo je sa izvesnošću da bi razmišljali o migraciji, dok je 31% reklo da je verovatno da će razmišljati o napuštanju Kosova tokom naredne tri godine. Samo je oko 18% bilo sigurno da neće razmišljati o migraciji kao opciji tokom pomenutog perioda.

Slika 7. Odgovori ispitanika o tome da li će razmišljati o migraciji u toku naredne tri godine (prikazane vrednosti su u procentima)

Podaci podeljeni po etničkoj pripadnosti pokazali su značajno različite stavove, pošto manjine pokazuju jače tendencije za migraciju. Kosovski Egipćani (71%), kosovske Aškalije (50%), kosovski Bošnjaci (50%) i kosovski Romi (44%) izjavili su da bi definitivno razmišljali o migraciji. Samo 37,8% kosovskih Albanaca i samo 1,1% kosovskih Srba rekli su da bi definitivno razmišljali o migraciji.

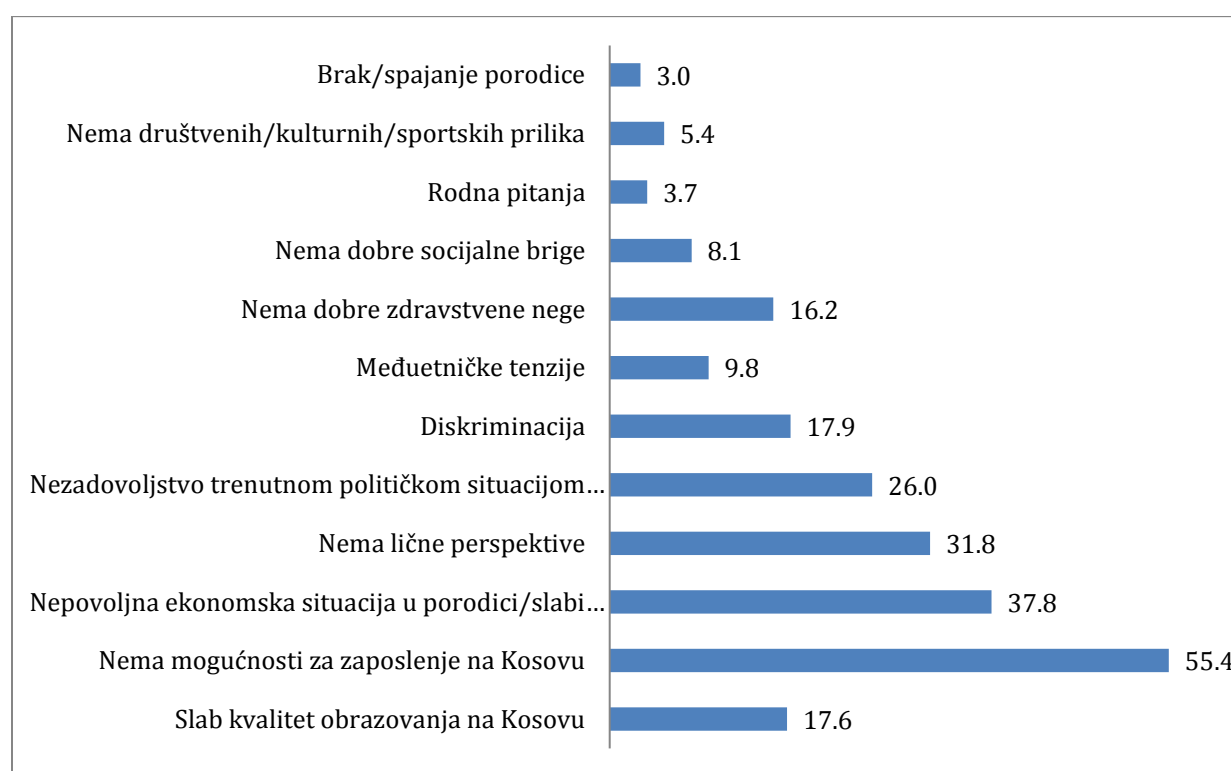
Tabela 1. Spremnost ispitanika za migraciju, podaci po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

	Kosovski Albanci	Kosovski Srbi	Kosovski Bošnjaci	Kosovski Goranci	Kosovski Turci	Kosovski Romi	Kosovske Aškalije	Kosovski Egipćani
Definitivno bih razmišljao o migraciji	37.8	1.1	50	25	33.3	44.4	50	71.4
Verovatno bih razmišljao o migraciji	31.9	28.4	50	37.5	33.3	33.3	37.5	14.3

Nedostatak prilika za zaposlenje (55%) na Kosovu naveden je kao glavni razlog zašto bi omladina napustila Kosovo. Nepovoljna ekonomska situacija u porodici, nizak nivo ličnih prihoda i odsustvo lične perspektive su tri glavne kategorije razloga koje su dobile rodno uravnoteženih 38% i 32% glasova ispitanika u vezi sa tim zašto bi napustili Kosovo. Nezadovoljstvo političkom situacijom,

nepostojanje kvalitetnog obrazovanja, kao i nepostojanje kvalitetne zdravstvene nege na Kosovu ubrajaju se u najčešće navedene razloge za migraciju. Podaci podeljeni po etničkoj pripadnosti pokazali su različite motive za migraciju: dok bi ispitanici kosovski Albanci, Srbi, Goranci, Bošnjaci i Egipćani emigrirali zbog nepostojanja prilika za posao na Kosovu, kosovski Turci i kosovske Aškalije bi ovo učinile zbog nepovoljne ekonomske situacije, što znači loše plate i slabog mesečnog porodičnog prihoda. Podaci podeljeni po polovima i po starosti nisu pokazali značajne razlike u odgovorima.

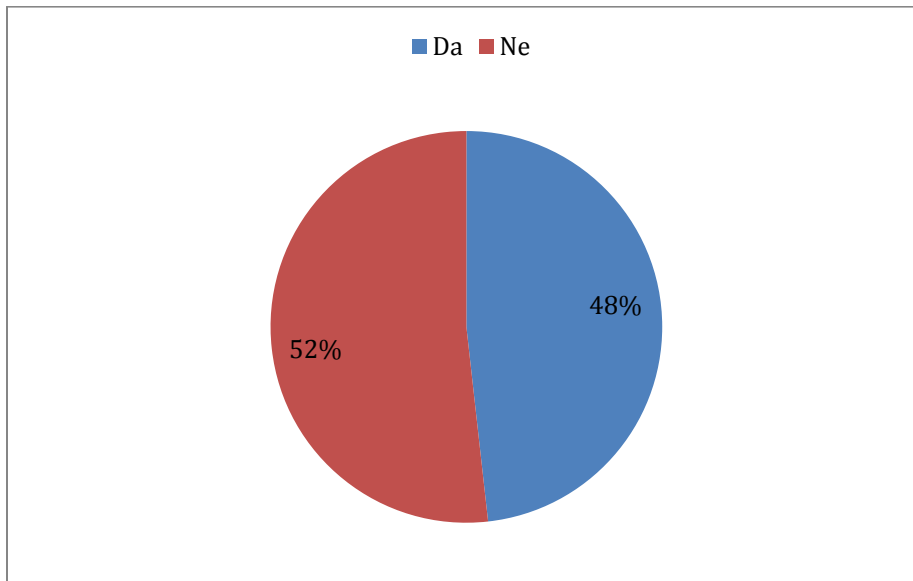
Slika 8. Glavni razlozi ispitanika za migraciju (prikazane vrednosti su u procentima)

Zainteresovanost omladine za obrazovanje

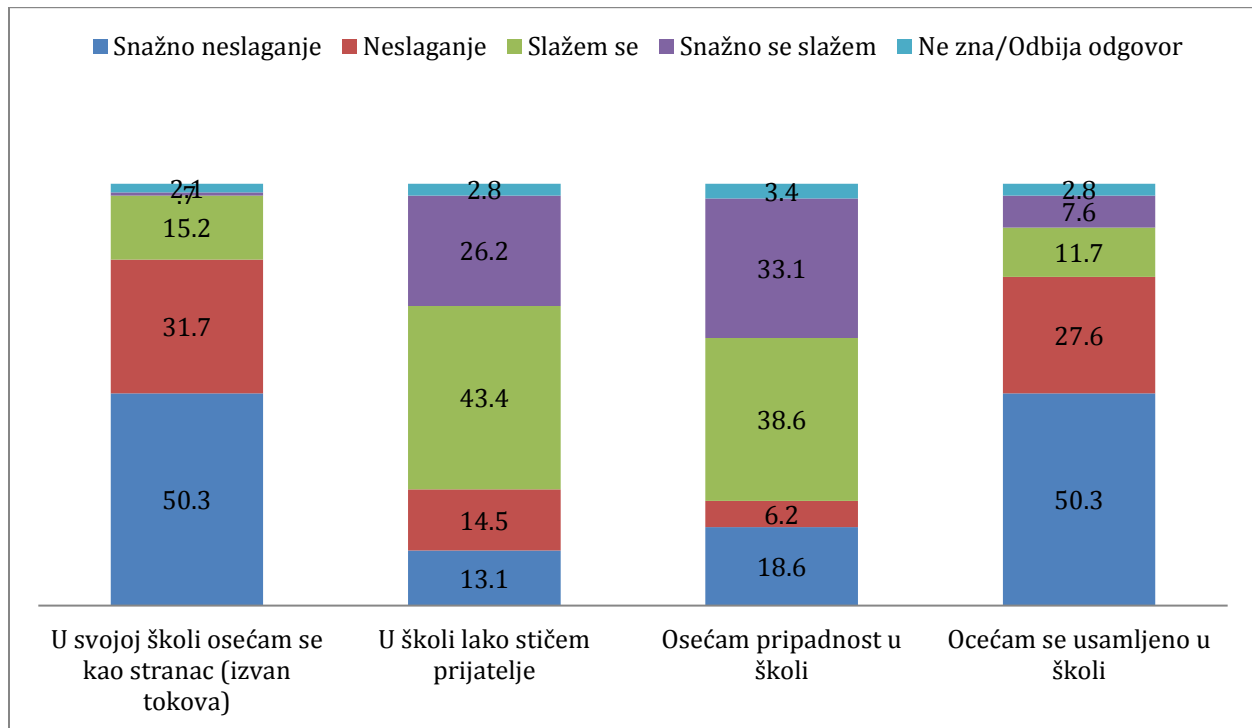
Još jedna oblast od interesa u ovoj studiji bilo je obrazovanje među kosovskom omladinom. Studija je istraživala nivo obrazovanja, uključujući i zadovoljstvo omladine kvalitetom obrazovanja. Slika 9 pokazuje da 52% ispitanika pohađa školu ili univerzitet, a da 48% trenutno ne učestvuje ni u kakvom programu formalnog obrazovanja. Ukupno 69% ispitanika kosovskih Roma ne pohađaju školu niti univerzitet, što je značajno više od broja ispitanika iz drugih etničkih grupa koji ne pohađaju školu ili univerzitet.

Slika 9. Procenat ispitanika koji pohađaju školu/fakultet (prikazane vrednosti su u procentima)

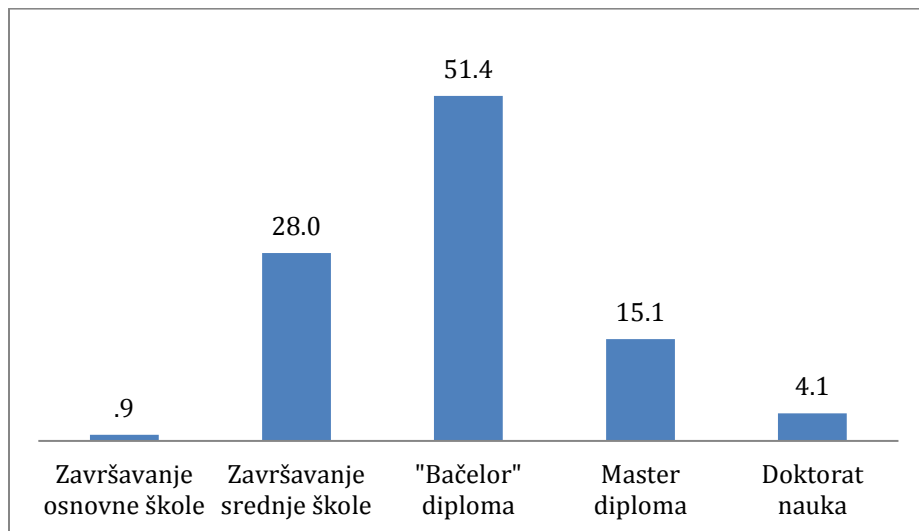
Pored ovoga, istraživali smo iskustva omladine u pogledu socijalne inkluzije u školama. Ukupno, 82% ispitanika reklo je da se ne osećaju odbačenim u svojoj školi, a 70% je reklo da za njih nije problem da steknu prijatelje. Preko 70% ispitanika ima osećaj pripadanja u svojoj školi, dok se skoro 80% ne slaže ili snažno ne slaže kada su upitani da li se osećaju usamljenim u svojoj školi. Međutim, ne bi trebalo ignorisati podatak da se 15% ispitanika oseća kao stranac u svojoj školi, više od 27% ispitanika ima problema da stekne prijatelje u školi, približno 25% njih se oseća kao da ne pripada svojoj školi, a skoro 20% ispitanika izjavilo je da se osećaju usamljeno u školi. Po ovoj dimenziji nije bilo razlika u odgovorima između polova.

Slika 10. Odgovori ispitanika po pitanju njihovih osećanja ili situacije u školi (prikazane vrednosti su u procentima)

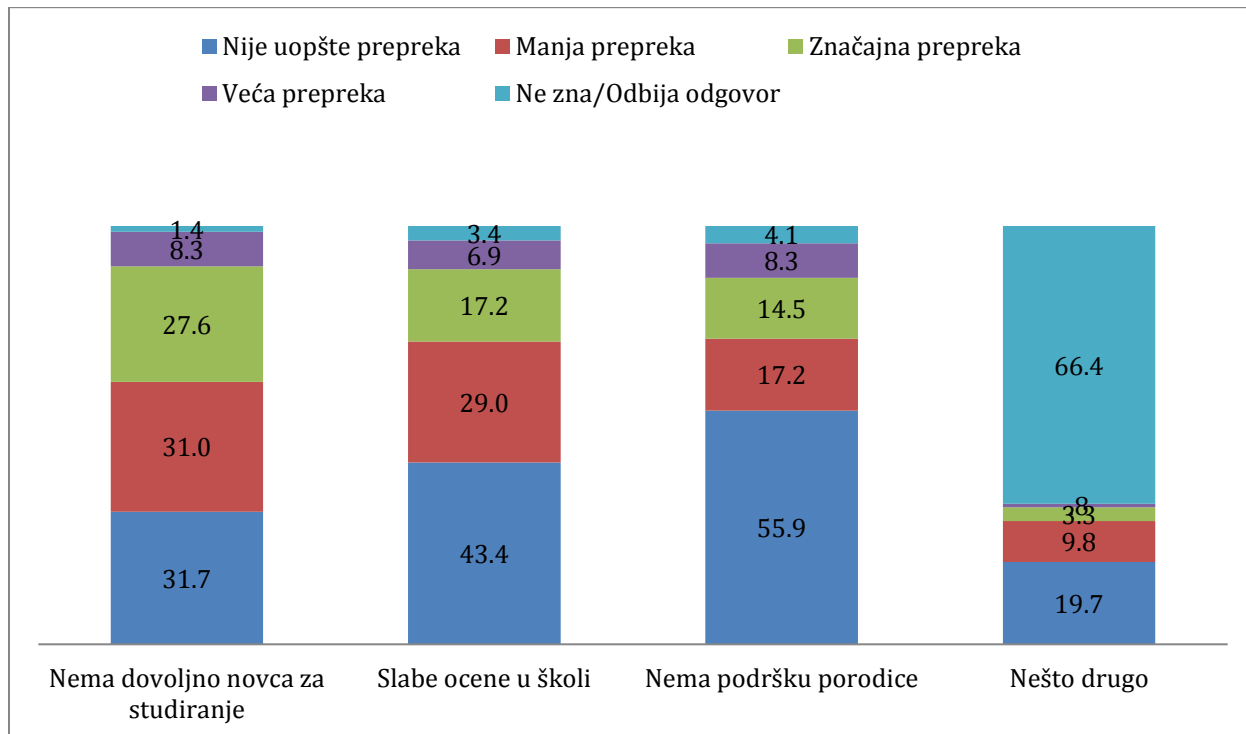
Ispitanici su pokazali jaku sklonost prema obrazovanju. Većina ispitanika (51%) odgovorila je da teži da kompletira makar „Bachelor“ program, više od 15% teži da kompletira Master program, a 4% se trudi da kompletira nivo doktora nauka. Kompletiranje visokog obrazovanja je namera za 28% ispitanika, dok manje od 1% ispitanika želi da napusti formalno školovanje nakon završetka osnovne škole. Nema razlike između polova po ovom pitanju. Međutim, statistička analiza otkrila je značajne razlike među etničkim grupama. Najveću sklonost ka budućem obrazovanju pokazuju kosovski Albanci i kosovski Srbi, dok su najmanje težnje ka budućem obrazovanju među kosovskim Romima, Aškalijama i Egipćanima.

Slika 11. Namere ispitanika u vezi sa obrazovanjem (prikazane vrednosti su u procentima)

Kada su upitani o glavnim preprekama koje ih sprečavaju da pohađaju više obrazovanje, 28% ispitanika navelo je nedostatak novca kao značajnu prepreku, a 8% kao veliku prepreku za pohađanje univerziteta. Po ovom pitanju nije bilo razlike između polova. Međutim, 32% ispitanika ne smatra da je novac problem za buduće obrazovanje. Velika većina učesnika ne smatra loše ocene u školi za značajnu prepreku za obrazovanje posle srednje škole, 43% izjavilo da školske ocene nisu uopšte prepreka, 29% je smatralo da je ovo manja prepreka, a 17% ispitanika misli da je to značajna barijera. Više od 55% ispitanika reklo je da im ne nedostaje podrška porodice kada se radi o njihovom daljem obrazovanju. Kao takva, podrška porodice je značajna prepreka samo za oko 15% ispitanika, a velika prepreka za 8,3% ispitanika. Činjenica da nemaju dovoljno novca da nastave sa visokim obrazovanjem je glavna prepreka za kosovske Albance, kosovske Srbe i kosovske Egipćane.

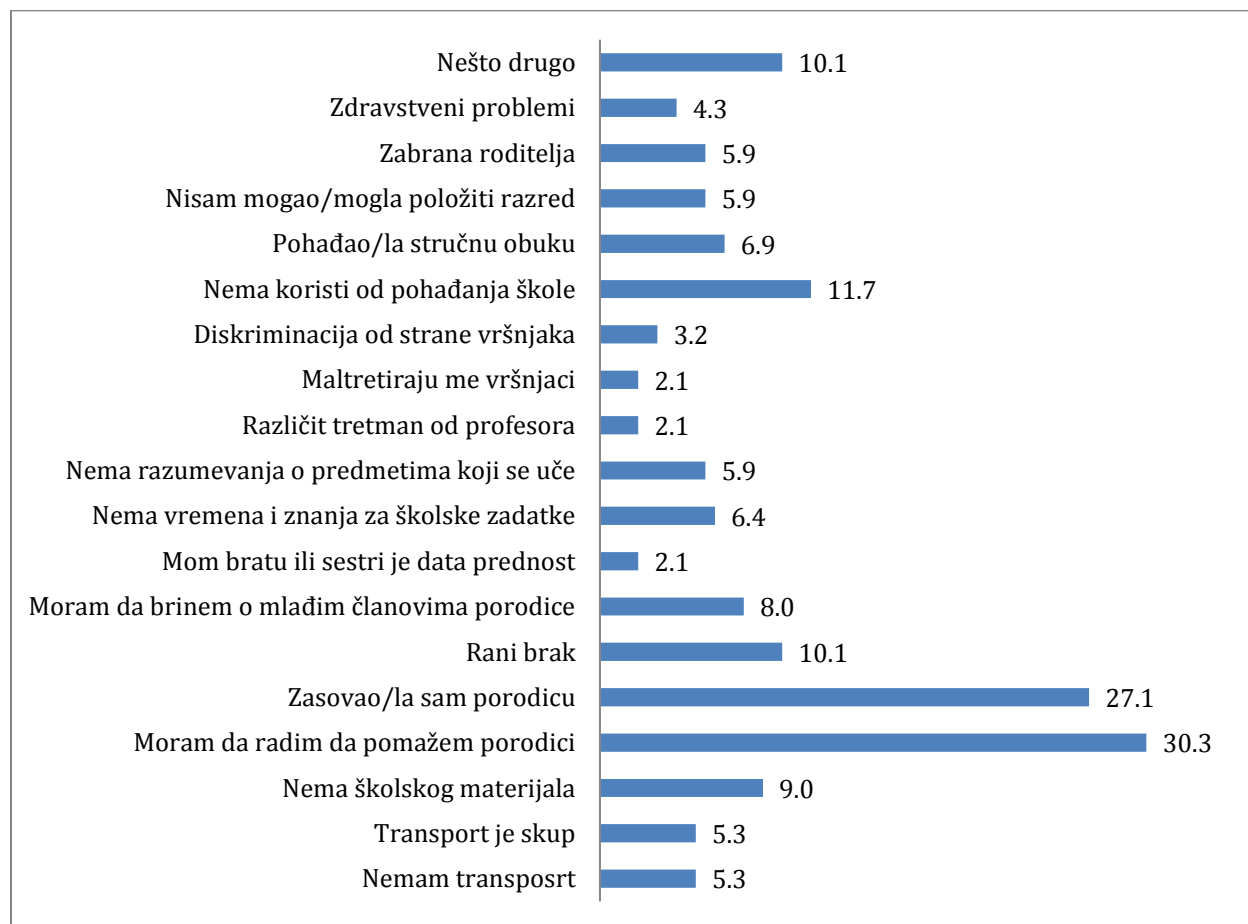
Slika 12. Percepcija ispitanika u vezi sa preprekama koje ih sprečavaju da pohađaju visoko obrazovanje (prikazane vrednosti su u procentima)

Slika 13 ilustruje razloge zašto su neki od 48% ispitanika napustili školu i nisu nastavili svoje obrazovanje. Skoro jedna trećina (30%) ispitanika napustila je školu ili nije nastavila formalno obrazovanje zbog finansijskih problema, a morali su umesto toga da pomognu u stvaranju porodičnih prihoda. Zasnivanje porodice bio je razlog za 27% ispitanika koji su odlučili da ne nastave svoje obrazovanje. Iznenadujuće, 12% ispitanika napustilo je školu zato što nisu videli koristi od nastavka svog obrazovanja. Podaci podeljeni po polovima pokazali su značajne razlike u odgovoru. Na primer, više ženskih (9%) nego muških ispitanika (2%) prijavilo je troškove transporta kao razlog koji ih je naveo da napuste školu. Takođe, više ženskih (40%) nego muških ispitanika (15%) izjavilo je da je zasnivanje porodice bio razlog za napuštanje škole. Nasuprot ovome, 37% muških ispitanika navelo je da je glavni razlog za napuštanje škole bilo to što su morali da rade da bi pomogli svojoj porodici u sticanju prihoda, dok je ovo važno za samo 23% žena. „Moram da radim da pomognem porodici u sticanju prihoda“ je glavni razlog za napuštanje škole za većinu ispitanika u starosnoj grupi između 18-24 godine. Sa druge strane, većina ispitanika koji su napustili školu zato što su zasnovali porodicu pripada starosnoj grupi 25-35 godina. Podaci podeljeni po etničkoj pripadnosti pokazali su da je zasnivanje porodice glavni

razlog za napuštanje škole kod kosovskih Albanaca (37%) i kosovskih Roma (33%). Ispitanici iz drugih etničkih grupa rekli su da je glavni razlog za napuštanje škole to što su morali da rade kako bi pomogli porodici u sticanju prihoda.

Slika 13. Razlozi zbog kojih su ispitanici napustili školovanje (prikazane vrednosti su u procentima)

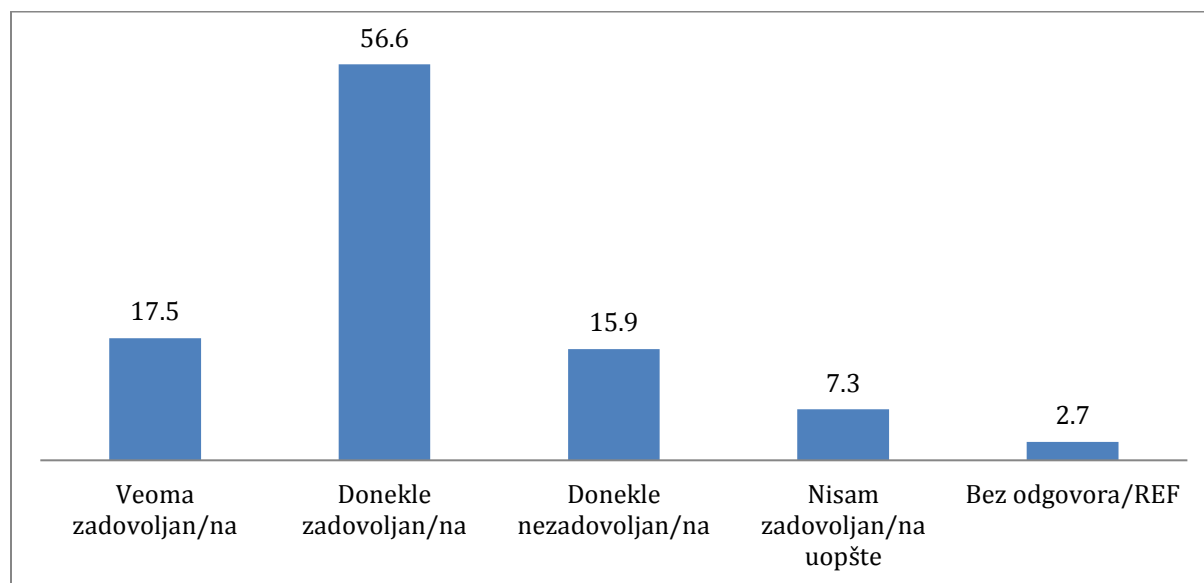
Još jedno pitanje za zabrinutost koje je otkriveno tokom rada fokus grupe jeste uznemirenost prouzrokovana neskladom između broja sveže diplomiranih i broja raspoloživih radnih mesta. Ovo samo potvrđuje ranije nalaze ove studije da su ekonomski problemi glavni razlog za brigu na Kosovu. Ova zabrinutost proširuje se i na oblast obrazovanja. Mnogi učesnici rekli su da su napustili svoje studije jer nisu imali nikakvih prihoda niti honorarnih poslova. Međutim, takođe su rekli da nisu mogli ništa da učine povodom toga:

„Jedna od teškoća sa kojima se mladi ljudi sa Kosova suočavaju tokom svog školovanja jeste činjenica da ne mogu da rade i studiraju u isto vreme, te stoga većina njih nije u stanju da sama sebe finansira. Samo u retkim slučajevima pojedinci uspevaju da sami sebe finansiraju tokom školovanja. Čak i tada, rad drastično ometa njihov učinak u obrazovanju, prouzrokuje da imaju loš učinak na svojim studijama. Razlog zašto je skoro nemoguće istovremeno raditi i studirati na Kosovu jeste taj što mnoge institucije i privatne kompanije ne nude poslove sa skraćenim radnim vremenom“, izjavio je jedan od učesnika u Gnjilanu.

„Ja radim i studiram, ali moj posao utiče na moje ocene, zato što kasnim sa završavanjem studija. Zbog rada zaostajem u obrazovanju“, učesnik u Peći.

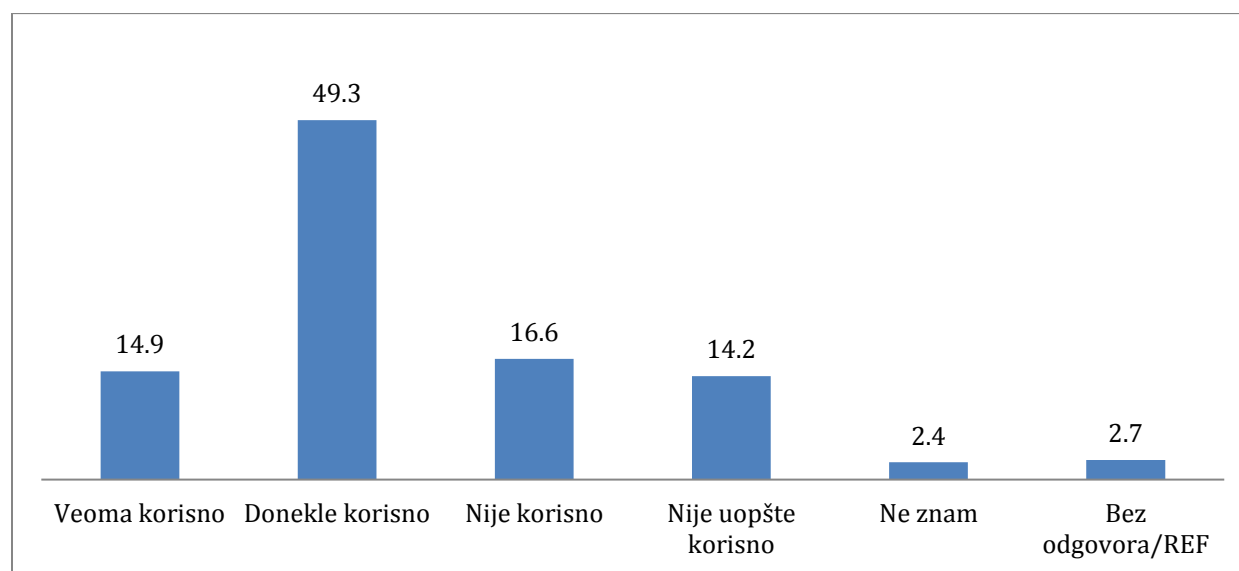
Sledeće pitanje imalo je nameru da istraži nivo zadovoljstva kvalitetom obrazovanja na Kosovu. Ukupno, 74% ispitanika je veoma zadovoljno ili donekle zadovoljno obrazovanjem koje su dobili ili trenutno dobijaju. Sa druge strane, 23% su donekle nezadovoljni ili nisu uopšte nezadovoljni kvalitetom dobijenog obrazovanja. Statistička analiza pokazala je da su etničke grupe koje su iskazale najviše nezadovoljstva obrazovanjem kosovski Romi i kosovske Aškalije. Dalje analize nisu pokazale značajnije razlike po polovima i starosnim grupama.

Slika 14. Zadovoljstvo ispitanika u vezi sa obrazovanjem koje su dobili ili trenutno dobijaju (prikazane vrednosti su u procentima)

Učesnici u fokus grupama su imali raznolike poglede u vezi sa kvalitetom obrazovanja na Kosovu. Neki od njih su rekli da je kvalitet obrazovanja na Kosovu na veoma niskom nivou, dok su ga ostali rangirali na istom nivou kao što je i obrazovanje u Evropi. Većina primedaba u vezi sa kvalitetom obrazovanja imala je veze sa neadekvatnim kvalifikacijama profesora koji predaju na univerzitetima i u srednjim i višim školama. Neki učesnici izjavili su da njihovi profesori imaju dva posla i da rad u javnoj instituciji smatraju za svoj drugi posao. Nedostatak odgovarajućeg materijala za učenje na univerzitetima je naročito istaknut. Ovo je posebno problematično za studente koji ne znaju engleski jezik i ne mogu za studiranje koristiti izvore na tom jeziku. Kada su bili upitani o vrednosti njihovih diploma, relativno mali procenat ispitanika je smatrao da je njihova diploma veoma korisna za nalaženje posla (15%). Školovanje je donekle korisno za 48% ispitanika, ali preko 30% ispitanika smatra da njihovo obrazovanje nije od koristi. Nije bilo značajnih razlika u odgovorima kada se podele po polovima, starosnim grupama ili etničkoj pripadnosti.

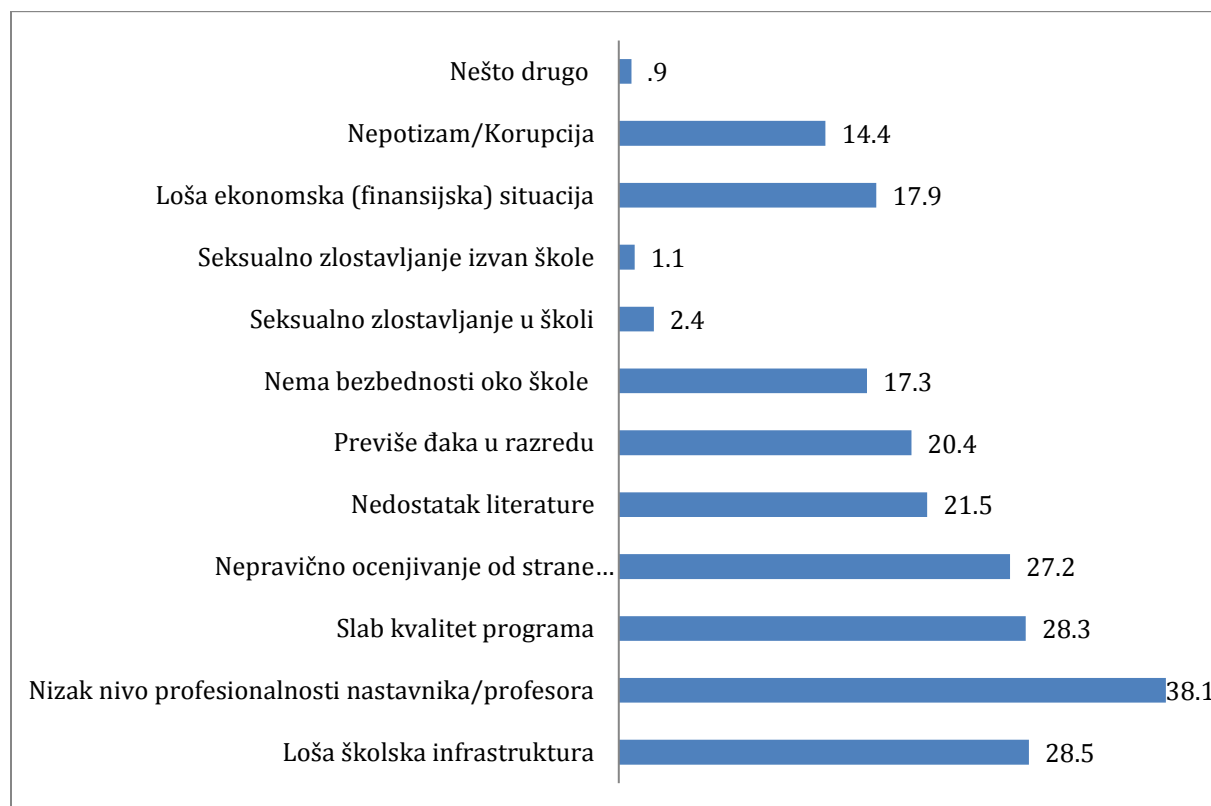
Slika 15. Stavovi ispitanika o tome da li je i koliko korisno njihovo obrazovanje (prikazane vrednosti su u procentima)

Ispitanici su identifikovali nedostatak profesionalnosti među nastavnicima/profesorima kao glavnu prepreku sa kojom se suočavaju tokom školovanja (38%). Slaba školska infrastruktura (28.5%) i nizak nivo kvaliteta studijskih programa (28%) takođe su bili navedeni kao značajne prepreke.

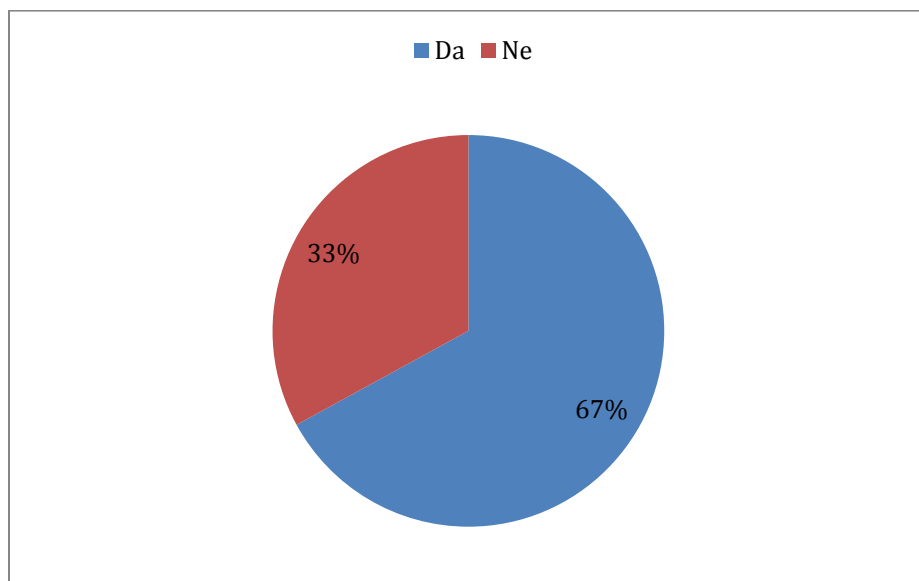
Više od 20% ispitanika navelo je ka prepreke i smetnje i evaluaciju/ocenjivanje od strane nastavnika/profesora, nedostatak literature i preveliki broj ljudi na časovima/u učionici.

Slika 16. Tri glavne prepreke sa kojima se ispitanici suočavaju ili su se suočavali tokom školovanja (prikazane vrednosti su u procentima)

Dve trećine i muških i ženskih ispitanika potvrdilo je da su čuli za stručnu profesionalnu obuku, ali ostalih 33% rekli su da nikada nisu čuli za ovu vrstu obuke. Ukupno, samo 36% ispitanika smatra da bi stručna obuka bila veoma korisna. Međutim, više od 55% ispitanika je odgovorilo sa „Da“ na pitanje da li bi poboljšani pristup stručnoj obuci bio od koristi u pogledu toga da kosovskoj omladini pruži više prilika i mogućnosti za nalaženje zaposlenja. Možda zbog toga što im nedostaju informacije, skoro 30% ispitanika odgovorilo je na ovo pitanje sa „Ne znam“.

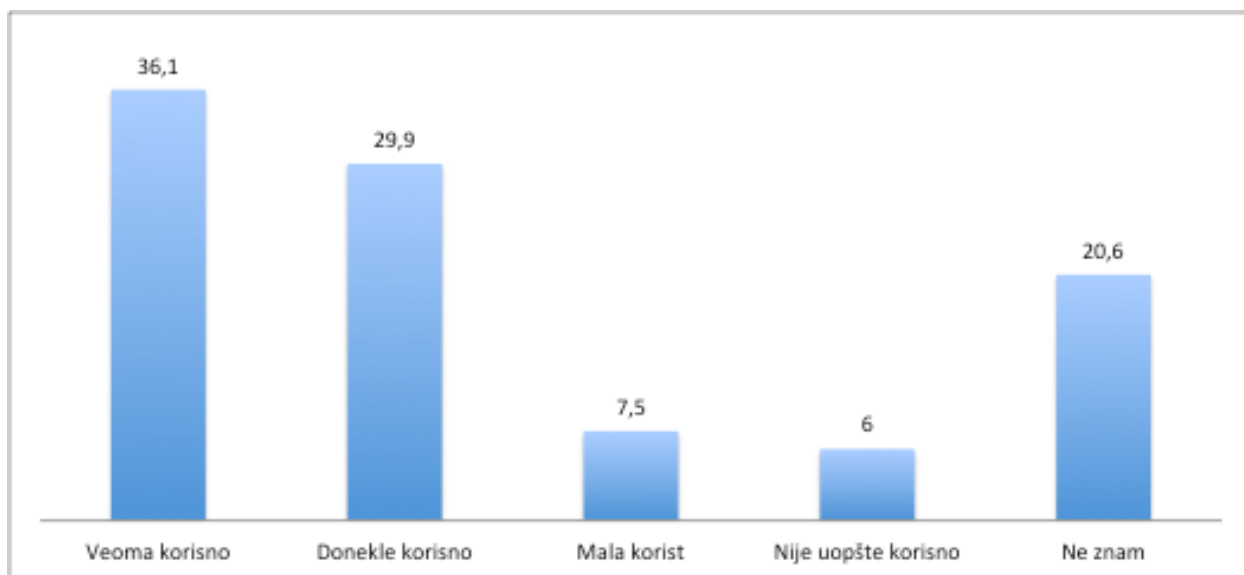
Slika 17. Odgovori ispitanika na to da li su čuli za stručnu obuku (prikazane vrednosti su u procentima)

Zapošljavanje omladine

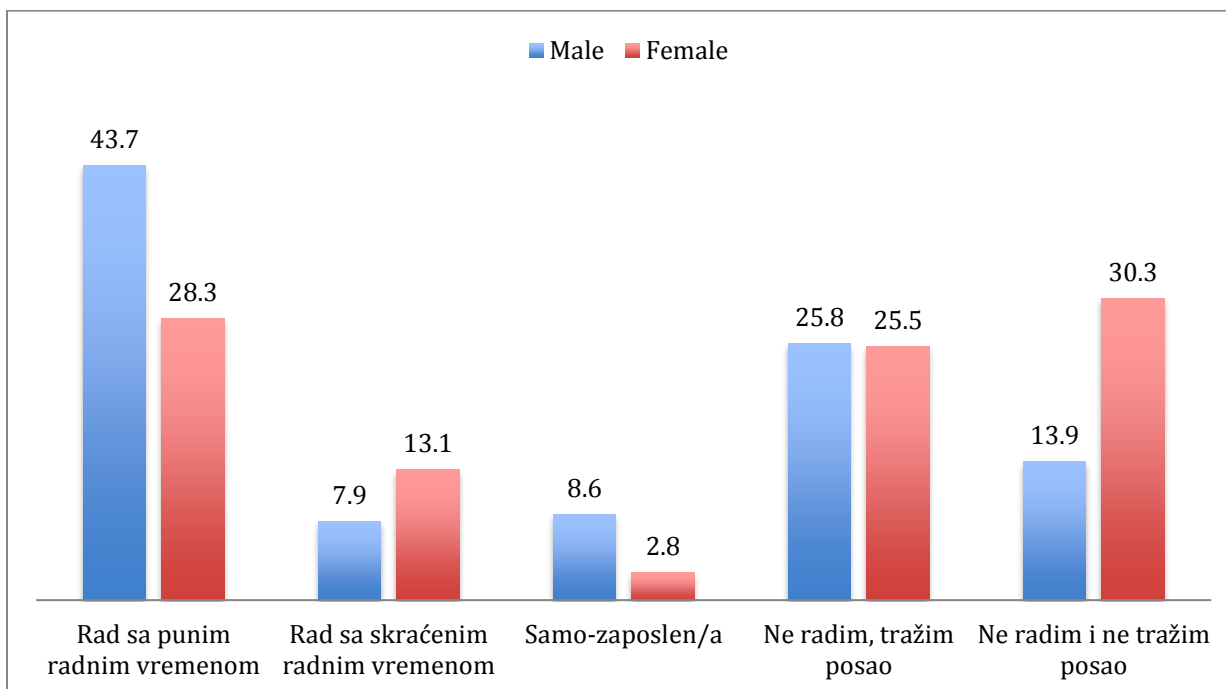
Ukupno 52% ispitanika je zaposleno: 36% sa punim radnim vremenom, 10.5% na poslovima koji nisu sa punim radnim vremenom, a njih 6% su samo-zaposleni. Ukupno, ovde je 48% nezaposlenih ispitanika. Među ispitanicima koji ne rade, 26% njih ne rade, ali traže posao, dok 22% niti rade, niti traže posao. Svih 22% ispitanika koji ne rade i ne traže posao su studenti. Podaci podeljeni po godinama starosti ispitanika pokazali su značajne razlike u odgovorima. Samo 45% mlađih ispitanika (18-24 godine starosti) u poređenju sa 59% starijih ispitanika (25-35 godina starosti) trenutno rade. Ne postoje značajne razlike među etničkim grupama.

Slika 18. Trenutni status zaposlenosti među ispitanicima (prikazane vrednosti su u procentima)

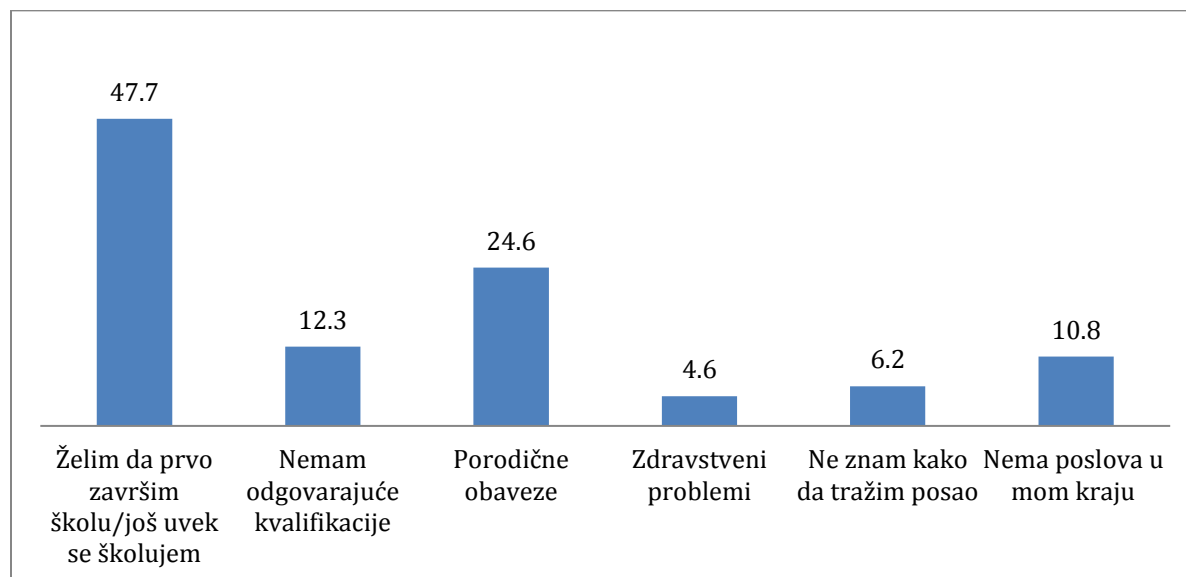
Statistička analiza pokazala je značajne rodne razlike po pitanju zaposlenja: 56% ženskih i 40% muških ispitanika nisu zaposleni. Takođe, 30% ženskih ispitanika ne rade i ne traže posao, dok je u istoj situaciji samo 13,9% muških ispitanika.

Slika 18.1. Trenutni status zaposlenosti među ispitanicima, podaci podeljeni po polovima (prikazane vrednosti su u procentima)

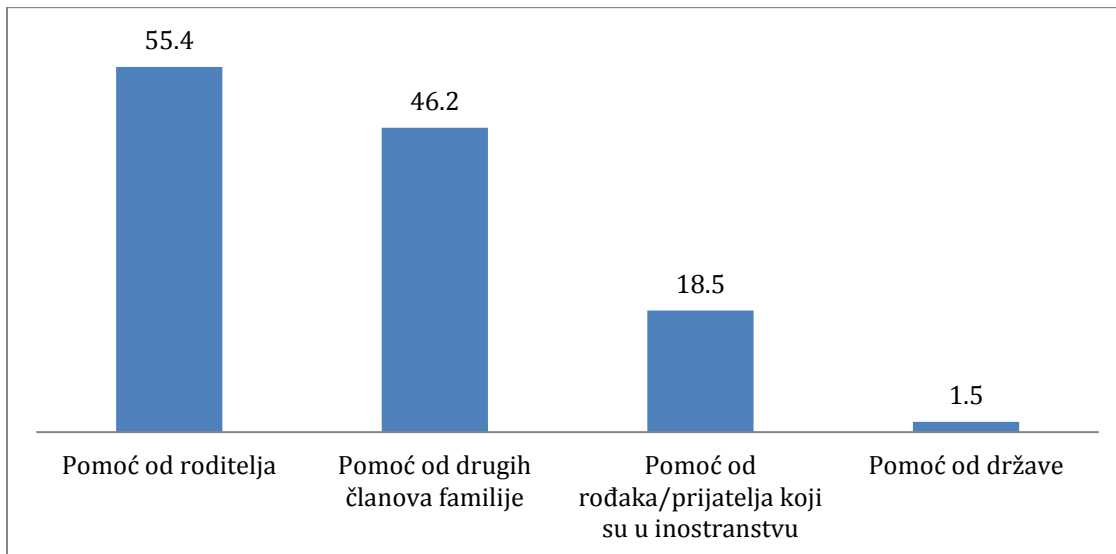
Glavni razlog zašto nezaposlena omladina ne traži posao jest to što trenutno pohađaju školu ili žele da prvo završe školovanje (48%). Porodične odgovornosti i obaveze, kao što je vođenje brige o deci, su drugi najčešći razlog (25%) za to što ne traže posao, a zatim dolazi nedostatak odgovarajućih kvalifikacija (12%). „Nema raspoloživih poslova u ovoj oblasti“ je odgovor koji je dalo 10,8% ispitanika, dok je drugih 6% reklo da ne traže posao jer ne znaju kako da to urade.

Slika 19. Razlozi koje su ispitanici naveli kao odgovor zašto ne traže posao (prikazane vrednosti su u procentima)

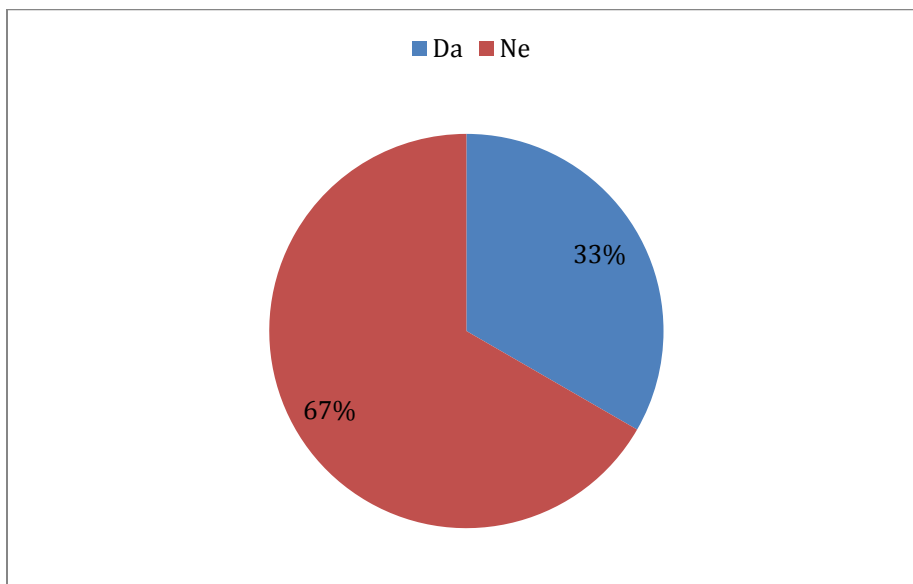
Skoro svi ispitanici rekli su da ih njihovi roditelji ili članovi familije pomažu finansijski: 55% imaju podršku svojih roditelja, 46% od drugih članova porodice, a 18,5% od rođaka/prijatelja koji žive u inostranstvu. Samo 1,5% ispitanika kaže da ima podršku od kosovskih institucija. Upporedna analiza pokazala je značajne rodne razlike po pitanju podrške dobijene od drugih članova porodice, gde su ženski ispitanici (54%) više zavisni od pomoći porodice nego muškarci (29%). Podrška porodice se smatra glavnim finansijskim izvorom za mlađe učesnike (79%), dok ovo važi za 22% starijih učesnika (25-35 godina starosti).

Slika 20. Poreklo finansijskog prihoda/finansijske održivosti za ispitanike (prikazane vrednosti su u procentima)

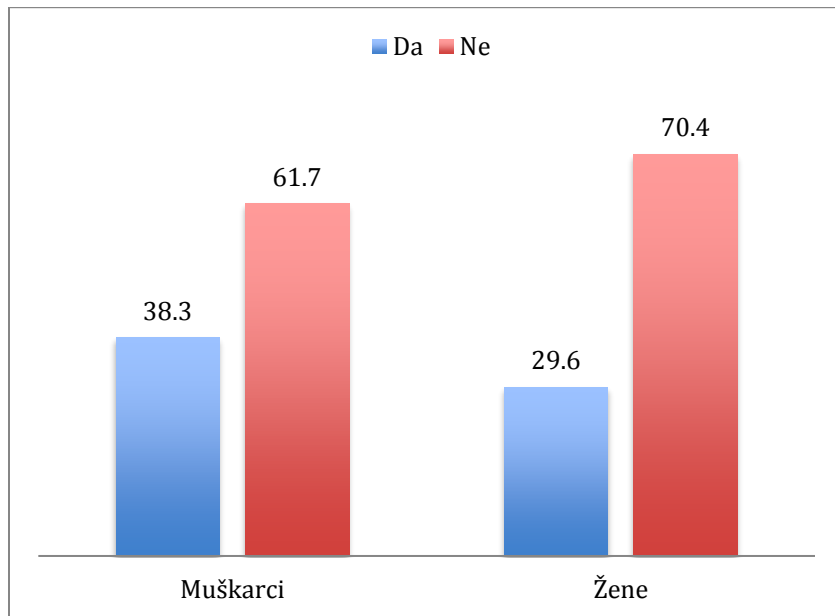
Samo jedna trećina ispitanika rekla je da ima radno iskustvo (33%), dok je 67% bez ikakvog iskustva na tržištu rada.

Slika 21. Radno iskustvo ispitanika

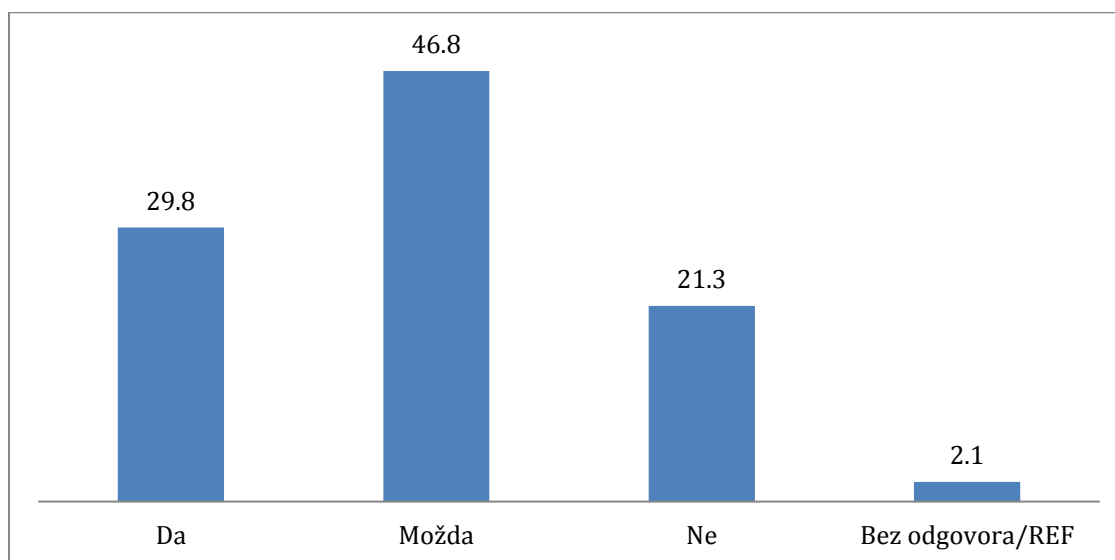
Slika 21.1 pokazuje da radno iskustvo ima više muških (38%) nego ženskih ispitanika (30%).

Slika 21.1 Radno iskustvo ispitanika, podaci podeljeni po polovima (prikazane vrednosti su u procentima)

Pošto nemaju radno iskustvo, a ne postoje ni pristojne prilike za zaposlenje, oko 30% učesnika reklo je da bi razmislili o poslu sa slabom platom, a 21% je reklo da to ne bi učinili. Većina (47%) nije sigurna da li bi razmatrali posao sa malom platom. Usporedna analiza nije pokazala značajne razlike u odgovorima kada se oni podele po polu, starosti ili etničkoj grupi.

Slika 22. Odgovori ispitanika na pitanje da li bi razmišljali o poslu koji je slabo plaćen (prikazane vrednosti su u procentima)

Diskusije u fokus grupama izrodile su detaljnije informacije u vezi sa percepcijama o zapošljavanju i izazovima koji proizilaze iz tranzicije ka zaposlenosti. Većina učesnika u fokus grupama bila je zaposlena i smatrala je posao za jedan od ključnih faktora u svom životu. Mnogi koji su iskazali nezadovoljstvo svojim poslom tvrdili su da su njihove plate veoma male. Drugi su rekli da njihov trenutni posao ne odgovara stepenu koji su ostvarili na studijama ili u drugim stručnim školama. Primećene su i razlike u tome kako učesnici objašnjavaju razilaženje između kvalifikacija i radnog mesta. Učesnici koji su postavili svoju ličnu snagu kao prioritet i videli zaposlenost kao rezultat svoje posvećenosti, iskazali su optimističnu viziju za nalaženje posla u budućnosti, za razliku od onih učesnika koji su svoju nezaposlenost pripisali neadekvatnom sistemu.

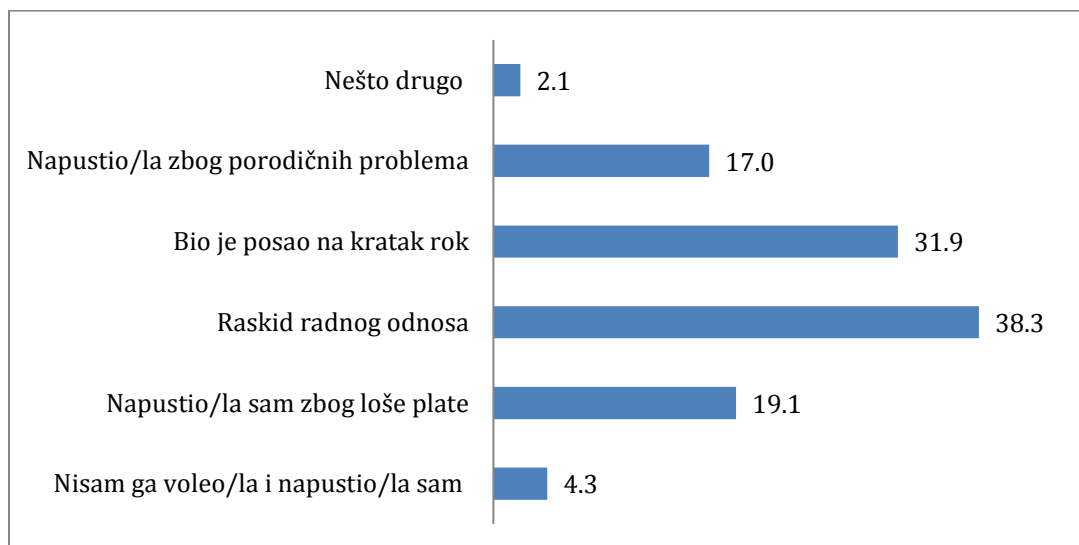
„Ja imam posao. Na početku traženja posla, posetio sam svaku instituciju koja je relevantna za moje obrazovanje i dostavio moj CV, i, na kraju, uspeo sam da nađem posao. Sada radim u američkoj organizaciji u Prištini; imam šest godina radnog iskustva“, učesnik iz Prištine.

„Ja ne radim zato što nemam dobre veze. Na Kosovu možeš da nađeš posao samo preko političke partije na vlasti. Ovako je već godinama. Iskustvo i obrazovanje nisu bitni za nalaženje posla“, učesnik iz Gračanice.

„Ja tražim posao, ali treba da nađem neke veze koje bi mi pomogle da ga dobijem, zato što je nalaženje posla skoro nemoguće ako nemate veze“, učesnik iz Gračanice.

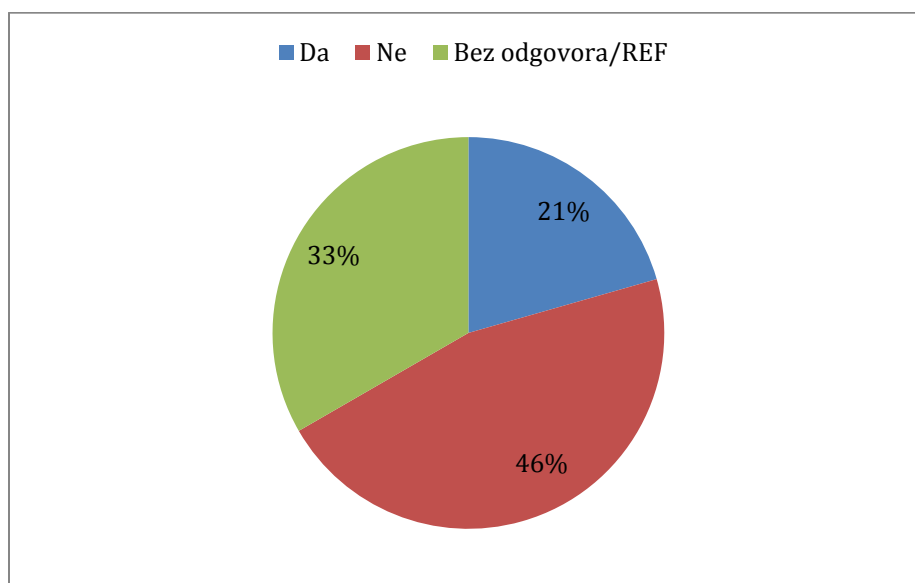
Kada su upitani šta se događalo poslednji put kada su radili, 38% ispitanika odgovorilo je da je njihov ugovor okončan, 32% je reklo da su imali ugovor na kratak rok, 19% je napustilo posao zbog neodgovarajuće plate, a 17% je dalo otkaz iz ličnih ili porodičnih razloga.

Slika 23. Iskustva ispitanika na njihovom poslednjem poslu (prikazane vrednosti su u procentima)

Slika 24 pokazuje da je 21% ispitanika odbio, a 46% ispitanika nikada nije odbilo ponudu za posao. Ovde se takođe vidi i da 33% ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje.

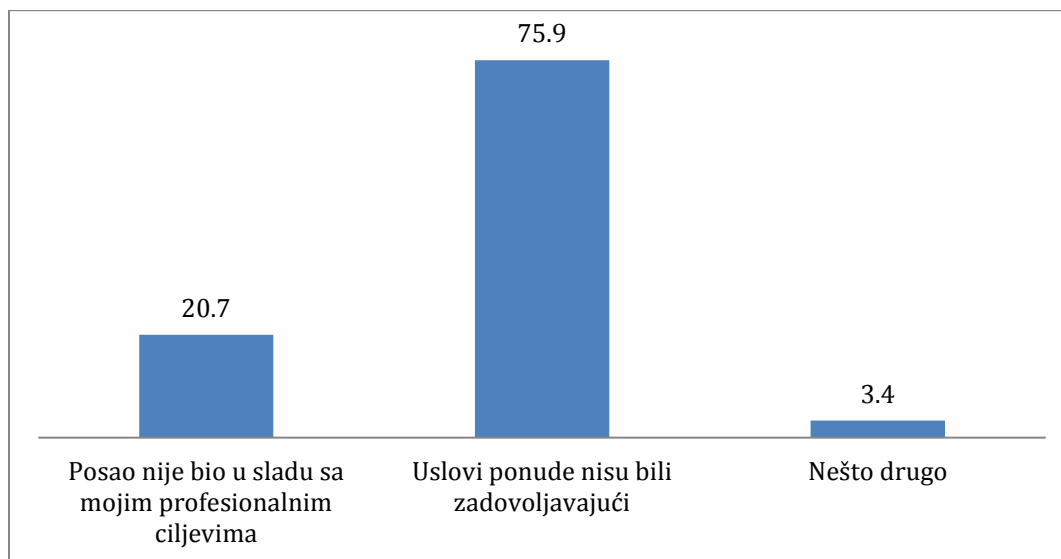
Slika 24. Odgovori ispitanika o tome da li su ikada odbili ponudu za posao

Glavni razlog zašto su ispitanici odbili ponudu za posao bili su nezadovoljavajući uslovi ponude (76%), 21% naveo je da su odbili zbog toga što su imali drugačije profesionalne ciljeve, a 3% je dalo druge razloge za odbijanje posla. Samo 5% ispitanika reklo je da su imali pritisak od kolega, vršnjaka ili porodice da se prijave za bolje plaćeni posao i ignorišu svoj profesionalni razvitak. Sa

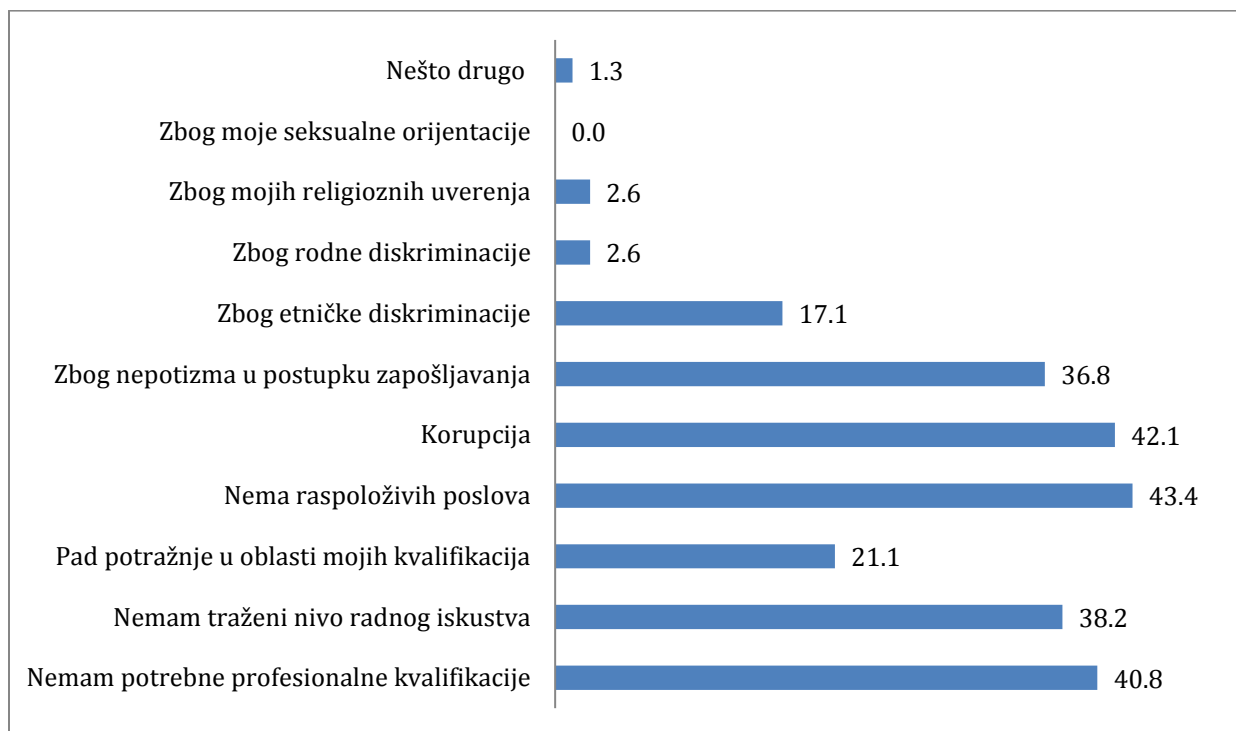
druge strane, jasna većina ispitanika (62%) rekla je da nikada nisu odbili posao. Nema značajnih razlika u pogledu ovog aspekta kada se podaci podele po polu, starosti ili etničkim razlikama.

Slika 25. Glavni razlozi zašto su ispitanici odbijali posao (prikazane vrednosti su u procentima)

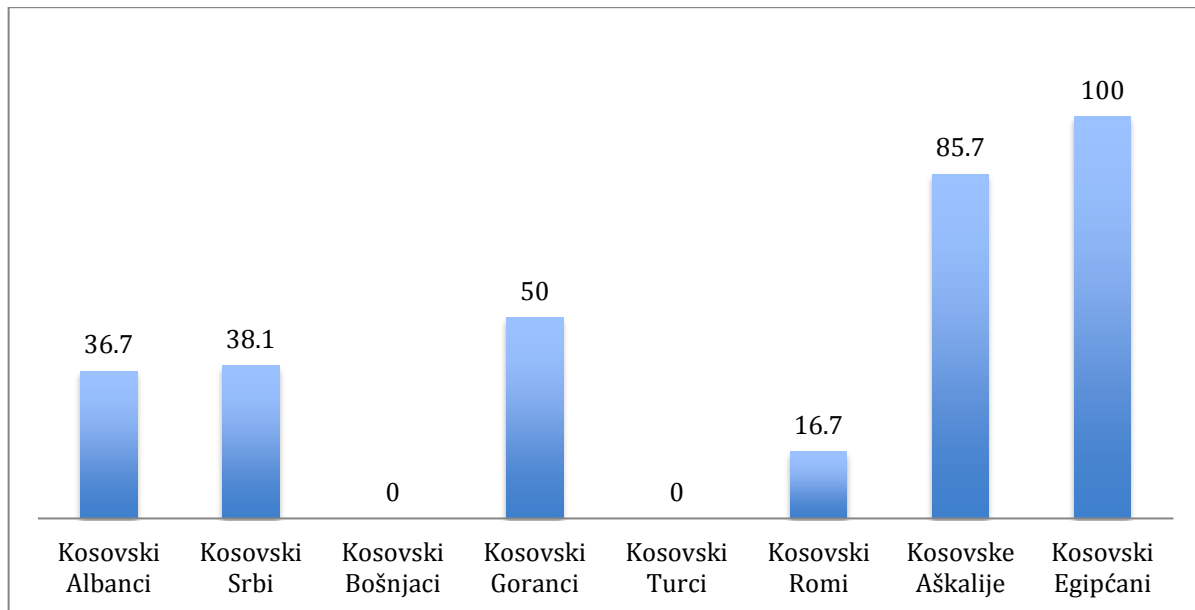
Kada su bili upitani zašto je teško naći posao na Kosovu, najčešće pomenut razlog bio je nedostatak raspoloživih poslova (43%), zatim sledi korupcija (42%), nedostatak traženih profesionalnih kvalifikacija (41%), nedostatak zahtevane količine radnog iskustva (38%), nepotizam u procesu selekcije (37%), pad potražnje za zapošljavanje sa dotičnim veštinama (21%), i etnička diskriminacija (17%), takođe su, veruje se, neki od glavnih razloga za teškoće pri nalaženju zaposlenja. Pitanja kao što su religiozna uverenja i rodna diskriminacija (3%) nisu se često pojavljivali. Rodne razlike jesu bile identifikovane: 46% ženskih ispitanika i 36% muških ispitanika smatrali su da je nedostatak profesionalnih kvalifikacija glavni razlog zašto je teško naći zaposlenje.

Slika 26. Mišljenje ispitanika o tome zašto je teško naći posao (prikazane vrednosti su u procentima)

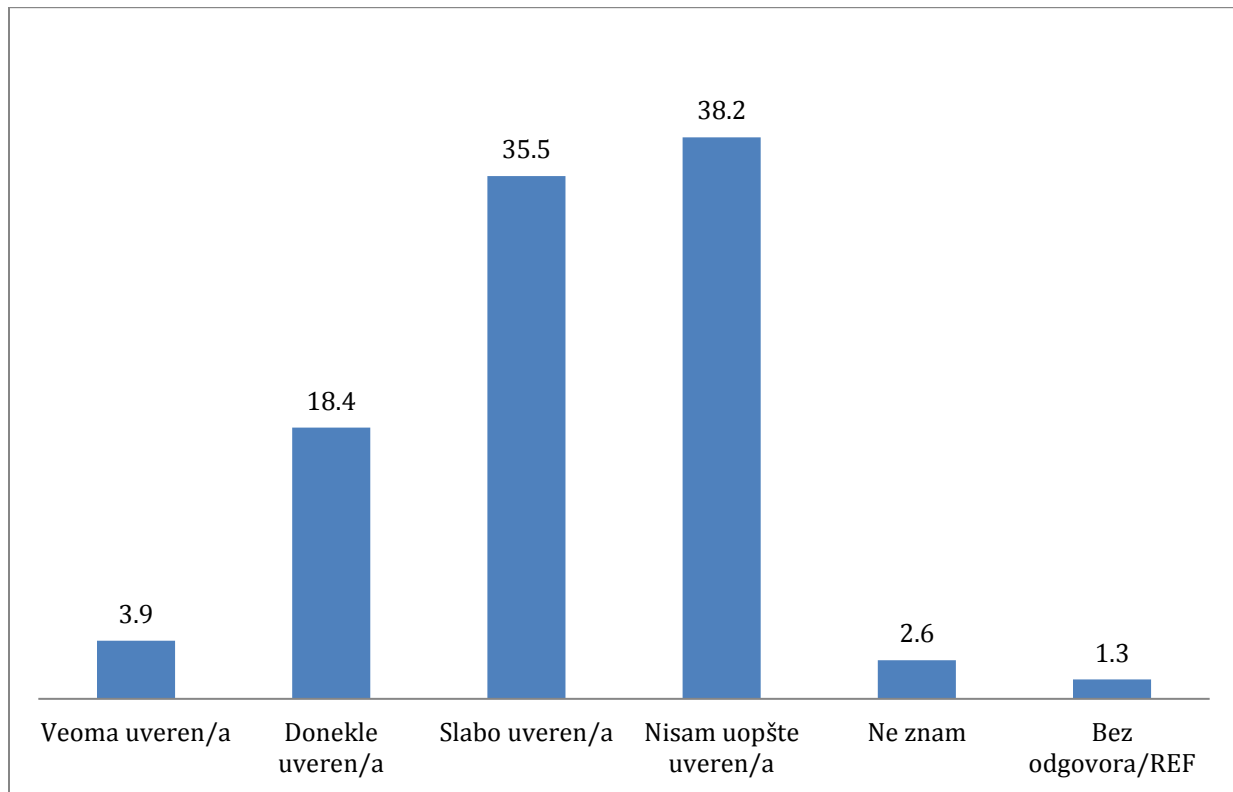
Podela podataka po etničkim grupama pokazalo je blago različita mišljenja u pogledu faktora koji čine nalaženje posla teškim i oni uglavnom imaju vezu sa raspoloživošću poslova i percepcijom korupcije. Dok svi kosovski Egipćani smatraju da je korupcija glavni izazov za obezbeđivanje posla, 86% kosovskih Aškalija, 50% kosovskih Goranaca, 38% kosovskih Srba i 37% kosovskih Albanaca smatra korupciju kao izazov koji stoji pred zapošljavanjem.

Slika 26.1. Mišljenje ispitanika o korupciji kao izazovu za zapošljavanje, podaci podeljeni po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

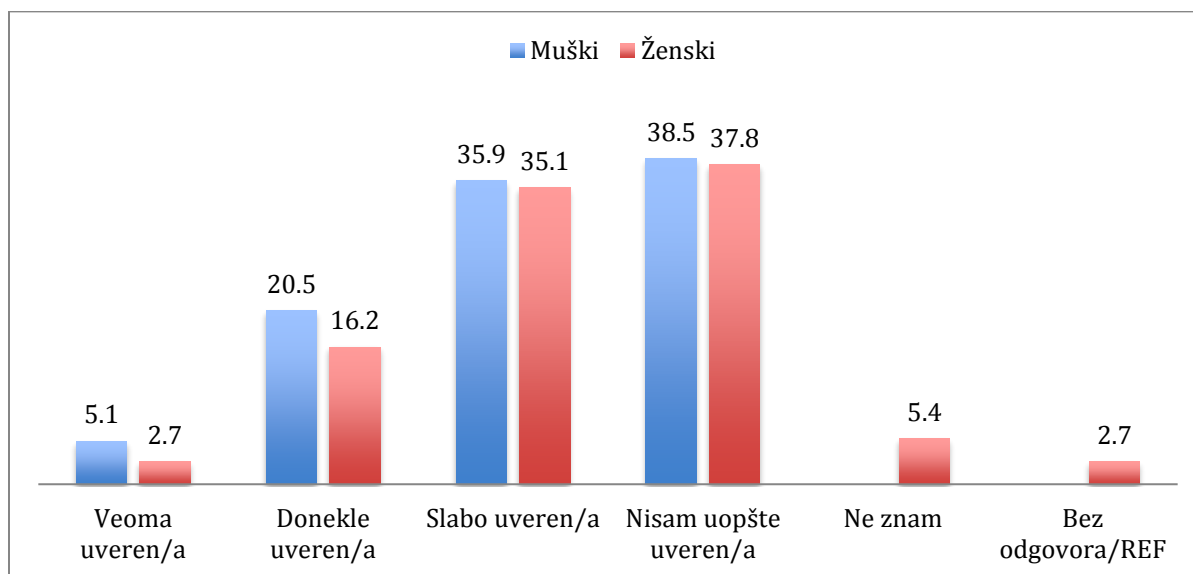
Značajan nivo zapošljavanja prati visok nivo pesimizma u vezi sa procesom nalaženja posla u roku od šest meseci. Samo 22% ispitanika bilo je veoma uvereno ili donekle uvereno da će naći posao u narednih šest meseci. Sa druge strane, većina ispitanika nije uopšte uverena (38%) ili su vrlo slabo uvereni (35,5%) da će naći posao u narednih šest meseci. Kosovski Albanci pokazali su najviši nivo pesimizma, gde analize pokazuju da 60% kosovskih Albanaca, 43% kosovskih Aškalijsa i 33% kosovskih Srba uopšte nisu uvereni da mogu da nađu posao u narednih šest meseci.

Slika 27. Uverenost ispitanika u vezi sa nalaženjem posla u narednih šest meseci (prikazane vrednosti su u procentima)

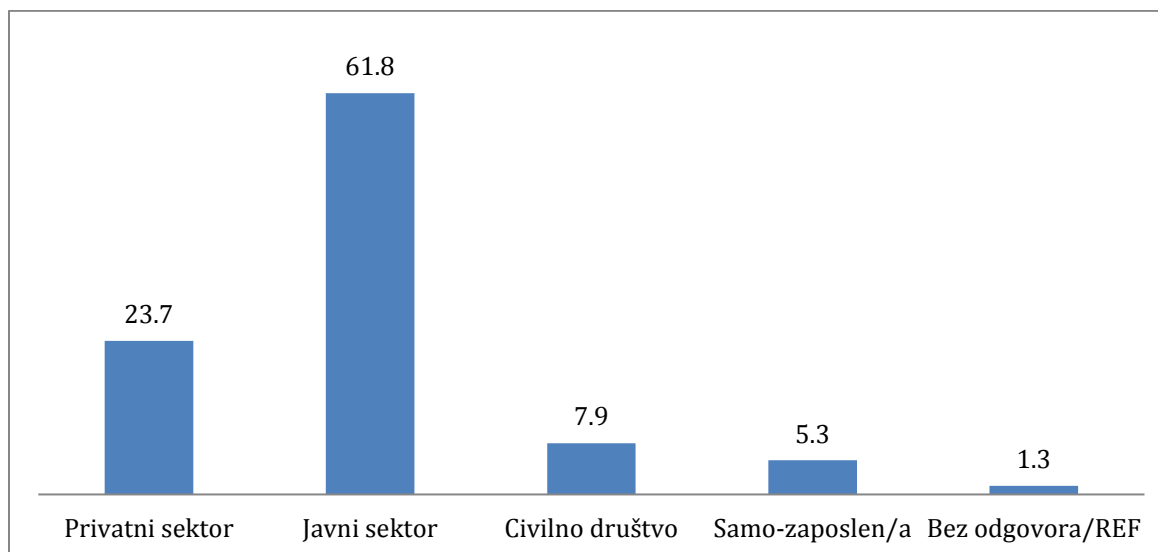
Slika 27.1 pokazuje podatke podeljene po polovima u vezi sa uverenošću ispitanika da će naći posao u narednih šest meseci. Muški ispitanici su više uvereni da će naći posao za šest meseci nego što je to slučaj kod žena.

Slika 27.1. Rodne razlike među ispitanicima po uverenosti da će naći posao u narednih šest meseci (prikazane vrednosti su u procentima)

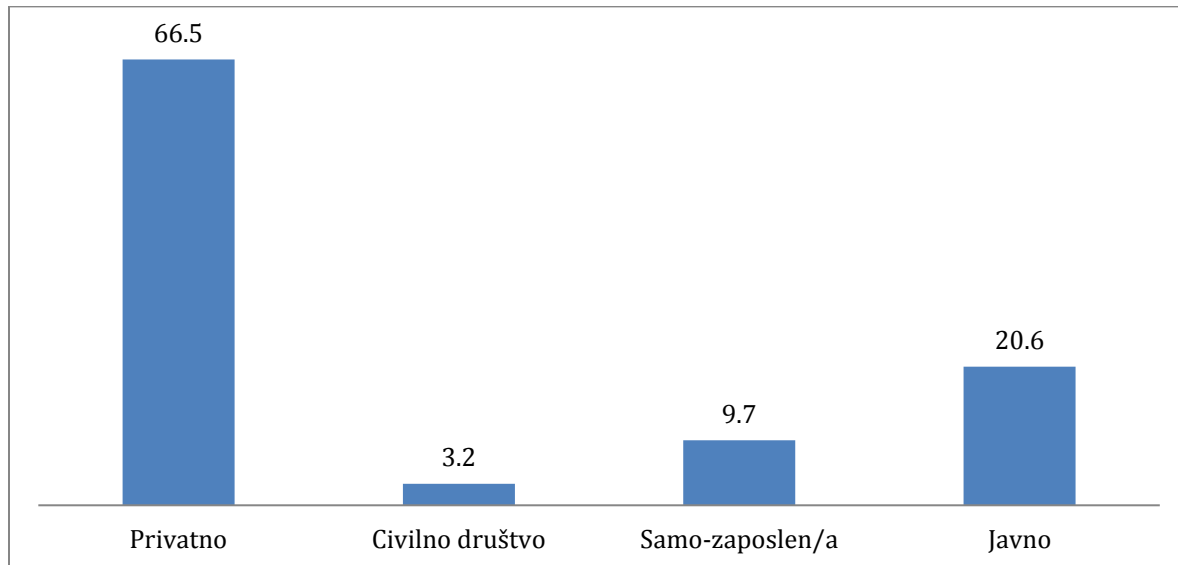
Što se tiče poželjnih poslova za ispitanike, 62% ispitanika više voli da radi u javnom sektoru, 24% bi voleli da nađu posao u privatnom sektoru, a 5,3% preferira organizacije civilnog društva ili samo-zaposlenje. Uporedna analiza nije pokazala razlike pri podeli po polovima, starosti ili etničkim razlikama.

Slika 28. Poželjni poslovi za ispitanike (prikazane vrednosti su u procentima)

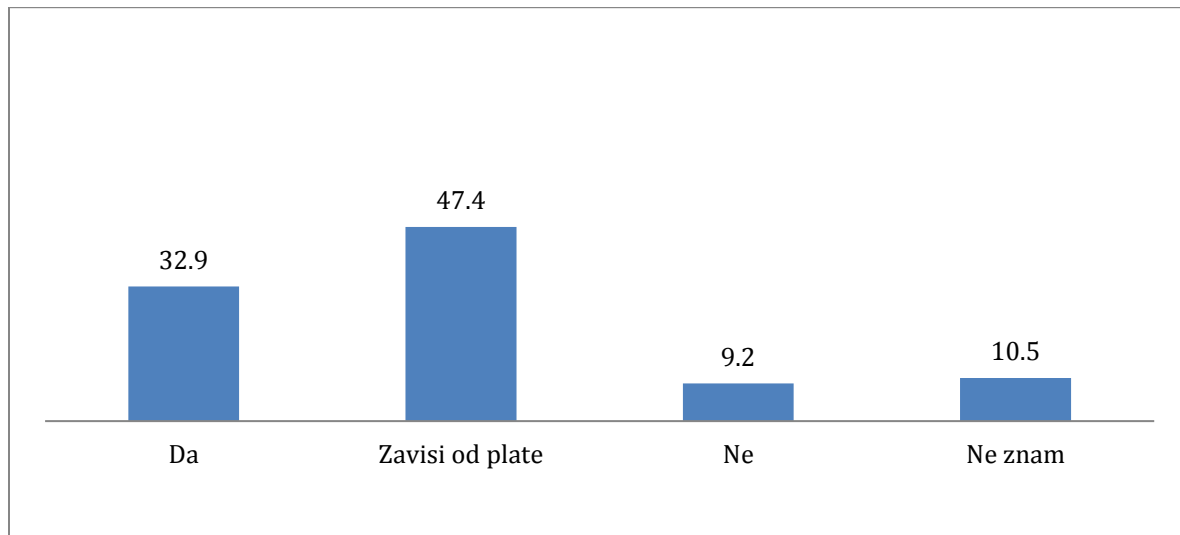
Iako je 60% ispitanika reklo da bi voleli posao u javnom sektoru, 66,5% ispitanika koji su rekli da imaju posao izjavili su da rade u privatnom sektoru, a nešto malo preko 20% njih radi u javnom sektoru, 10% su samo-zaposleni, a oko 3% njih kažu da rade u organizacijama civilnog društva.

Slika 29. Vrste radnih mesta ispitanika (prikazane vrednosti su u procentima)

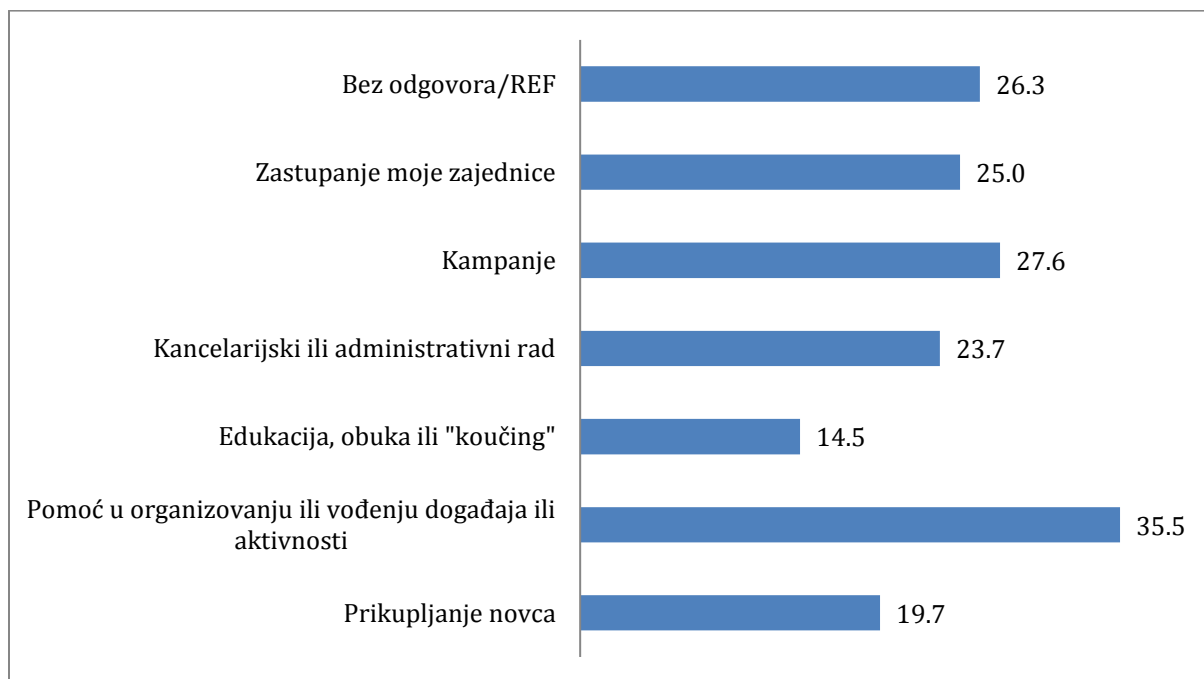
Plata je glavni odlučujući faktor zašto bi 47% ispitanika razmišljalo o radu u oblasti koja nema veze sa njihovom strukom. Sa druge strane, samo 9% ispitanika reklo je da bi odbili ponudu za posao koji nema veze sa njihovom strukom, a 10,5% ispitanika ne zna da li bi ovo uopšte razmatrali. Usporedna analiza nije pokazala značajne rodne, starosne ili etničke razlike.

Slika 30. Spremnost i volja ispitanika da razmotre ponudu za posao koji nema veze sa njihovom strukom (prikazane vrednosti su u procentima)

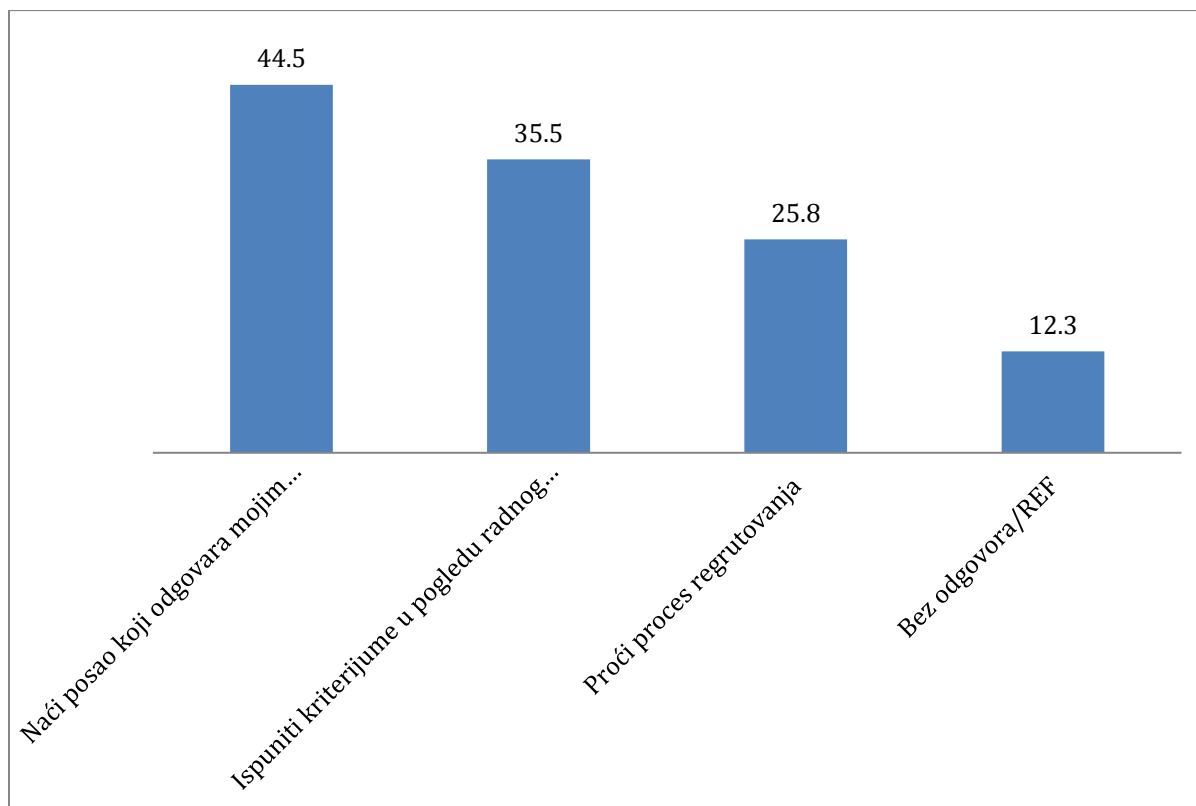
Ispitanici su bili takođe upitani o vrsti aktivnosti koju bi radili volonterski. Pomaganje da se organizuju ili vode događaji ili aktivnost je najčešća (35,5%) neplaćena aktivnost koju bi ispitanici obavljali. Kampanje, zastupanje zajednice, kao i kancelarijski ili administrativni radovi, bili su navedeni među drugim čestim neplaćenim aktivnostima koje je obavljalo 24% do 28% ispitanika. Manje česte neplaćene aktivnosti bile su one koje su imale za cilj da pomažu obrazovne aktivnosti, obuku ili tzv. „koučing“ (14,5%). Što se tiče rodni razlika, rezultati pokazuju da su žene sklone tome da više budu uključene u kampanje (81%) nego muškarci, što je jedina značajnija razlika po pitanju neplaćenih aktivnosti.

Slika 31. Volonterske/neplaćene aktivnosti ispitanika (prikazane vrednosti su u procentima)

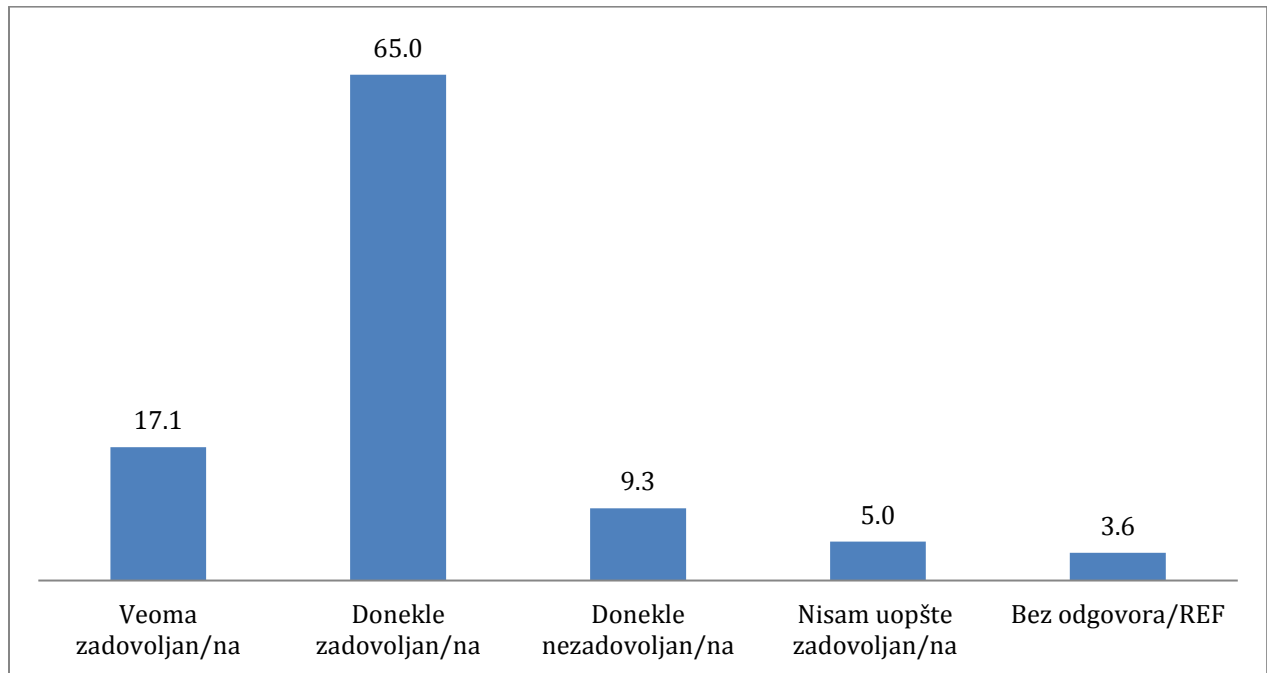
Ispitanici su bili takođe upitani o najvećim izazovima pri zapošljavanju. Najviše ispitanika (45,5%) smatra da je glavni izazov u nalaženju posla to da radno mesto odgovara njihovim kvalifikacijama ili veštinama, a oko 35% smatra da je nedostatak radnog iskustva najveći izazov. Na kraju, jedna četvrtina ispitanika slaže se da je proces regrutovanja i zapošljavanja realni izazov kada se traži posao. Stariji učesnici (25-35 godina) su više zabrinuti da ne mogu naći posao koji je odgovarajući prema njihovim kvalifikacijama, nego što je to slučaj sa mlađim učesnicima (18-24 godine).

Slika 32. Najveći izazovi za ispitanike pri nalaženju posla (prikazane vrednosti su u procentima)

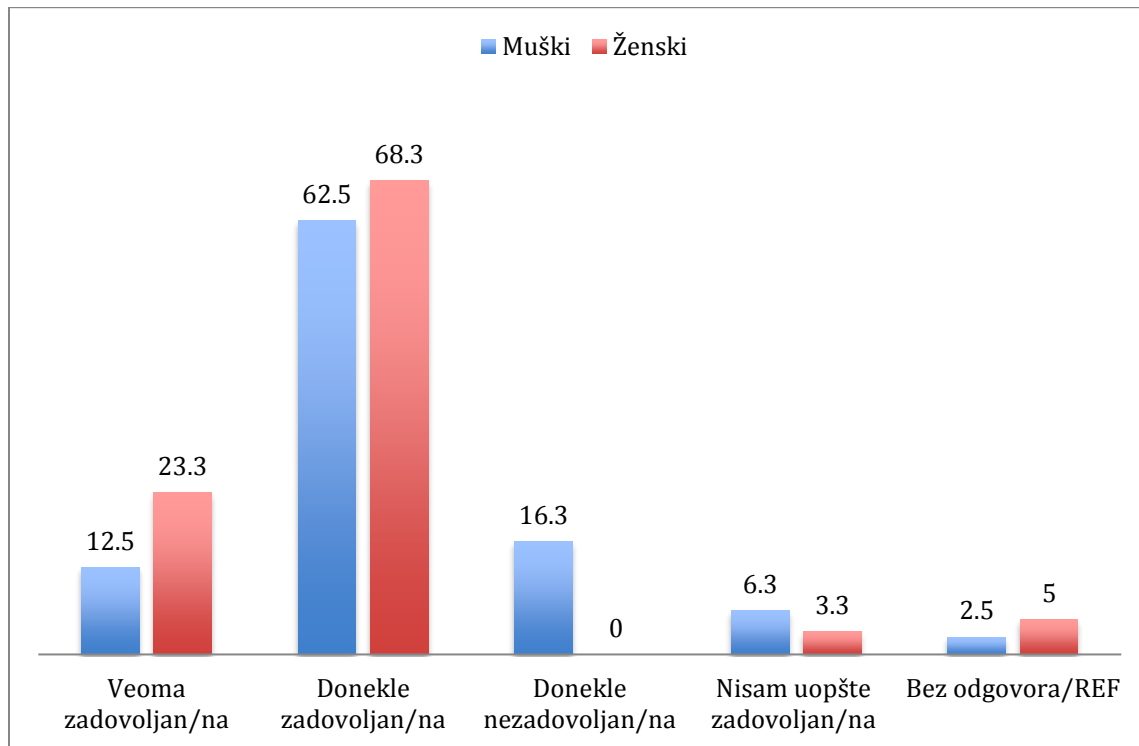
Kada su upitani da opišu nivo zadovoljstva svojim trenutnim poslom, 65% ispitanika reklo je da su donekle zadovoljni onim što rade, 17% reklo je da su veoma zadovoljni svojim poslom, samo 5% reklo je da nisu zadovoljni uopšte, a 9% je izjavilo da su donekle nezadovoljni sadašnjim poslom.

Slika 33. Zadovoljstvo ispitanika svojim trenutnim poslom (prikazane vrednosti su u procentima)

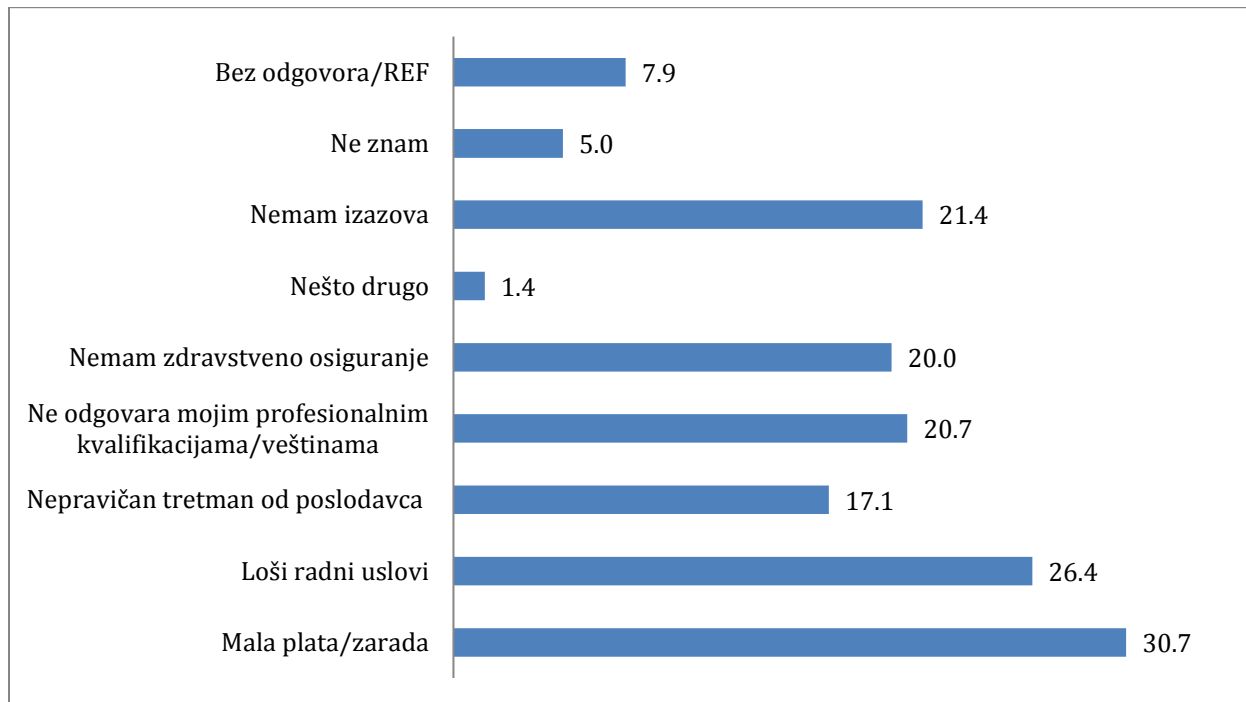
Ženski ispitanici su skloni tome da prijavljuju veće zadovoljstvo svojim sadašnjim poslom nego muškarci. Slika 33.1 pokazuje da je samo 12% muških ispitanika i 23% ženskih izjavilo da su veoma zadovoljni svojim sadašnjim poslom.

Slika 33.1. Razlike između polova po pitanju zadovoljstva radnim mestom (prikazane vrednosti su u procentima)

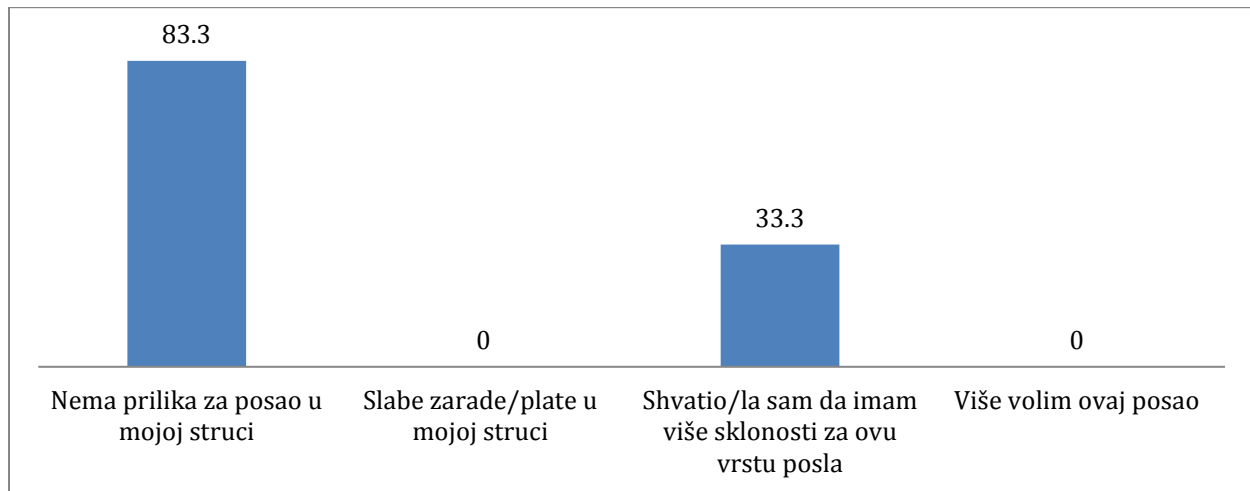
Ova studija je takođe imala za cilj da identifikuje izazove sa kojima se omladina suočava na svom poslu. Oko 30% ispitanika prijavilo je slabe prihode kao ključni izazov, 26% ispitanika reklo je da moraju da rade u lošim radnim uslovima, a 21% je pomenio nedostatak profesionalnih kvalifikacija ili veština potrebnih za posao. To što nemaju zdravstveno osiguranje (20%) i što nemaju pravičan tretman od svojih poslodavaca (17%) predstavljaju neke od ostalih izazova koje je pomenula zaposlena omladina.

Slika 34. Ključni izazovi sa kojima se omladina suočava na svom poslu (prikazane vrednosti su u procentima)

Prema 83% ispitanika, glavni razlog zašto ne rade u svojoj profesiji jeste nedostatak prilika u njihovoj oblasti stručnosti. Međutim, 33% njih tvrdi da su shvatili da imaju više sklonosti za vrstu posla koju trenutno obavljaju. Uporedna analiza nije pokazala razlike što se tiče polova, starosti ili etničkih razlika.

Slika 35. Mišljenja ispitanika o razlogu zašto ne rade u svojoj struci (prikazane vrednosti su u procentima)

Percepcije mladih u vezi sa međuetničkim odnosima

Još jedna ključna oblast istraživanja bila je da se utvrde percepcije mladih ljudi u vezi sa međuetničkim odnosima. „Koji od navedenih opisa odnosa između kosovskih Albanaca i Srba vašeg godišta je najbliži vašem mišljenju?“ glasilo je postavljeno pitanje. Približno 27% njih misli da su međuetnički odnosi napeti i da će takva situacija ostati i dalje. Sa druge strane, 28% ispitanika opisalo je ove odnose kao napete, ali, po njihovom mišljenju, ima nekih poboljšanja načinjenih tokom poslednjih godina. Nešto malo iznad 10% njih misle da međuetnički odnosi nisu toliko napeti, a oko 7% ispitanika tvrdi da ovi odnosi nisu uopšte napeti. Ovde ne postoje razlike među polovima.

Slika 36. Mišljenja ispitanika u vezi sa međuetničkim odnosima između zajednica kosovskih Albanaca i Srba na Kosovu (prikazane vrednosti su u procentima)

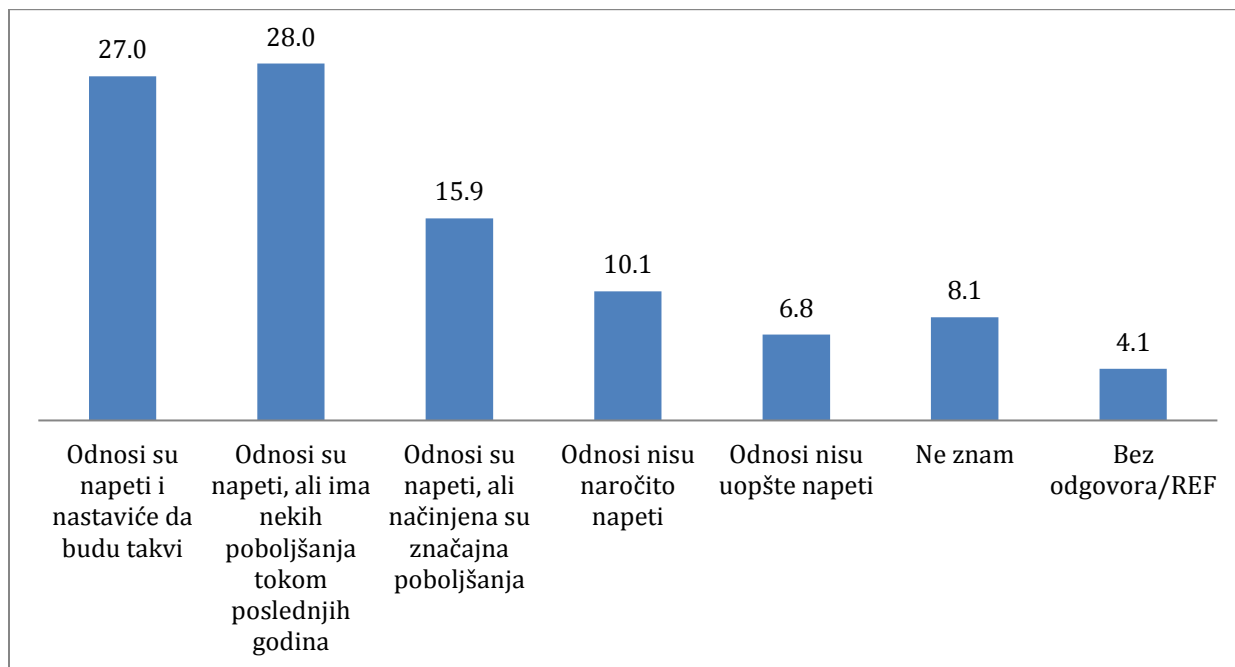

Tabela 2 pokazuje da ispitanici iz različitih etničkih grupa imaju različite poglede na međuetničke odnose između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba na Kosovu. Veliki broj kosovskih Albanaca (30,4%) smatra da su međuetnički odnosi napeti i da će takvi i da ostanu. Takođe, značajan procenat kosovske srpske zajednice (27%) smatra da su međuetnički odnosi napeti, ali da su načinjena značajna poboljšanja.

Tabela 2. Mišljenja ispitanika u pogledu međuetničkih odnosa između zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba na Kosovu, podaci podeljeni po etničkoj pripadnosti (prikazane vrednosti su u procentima)

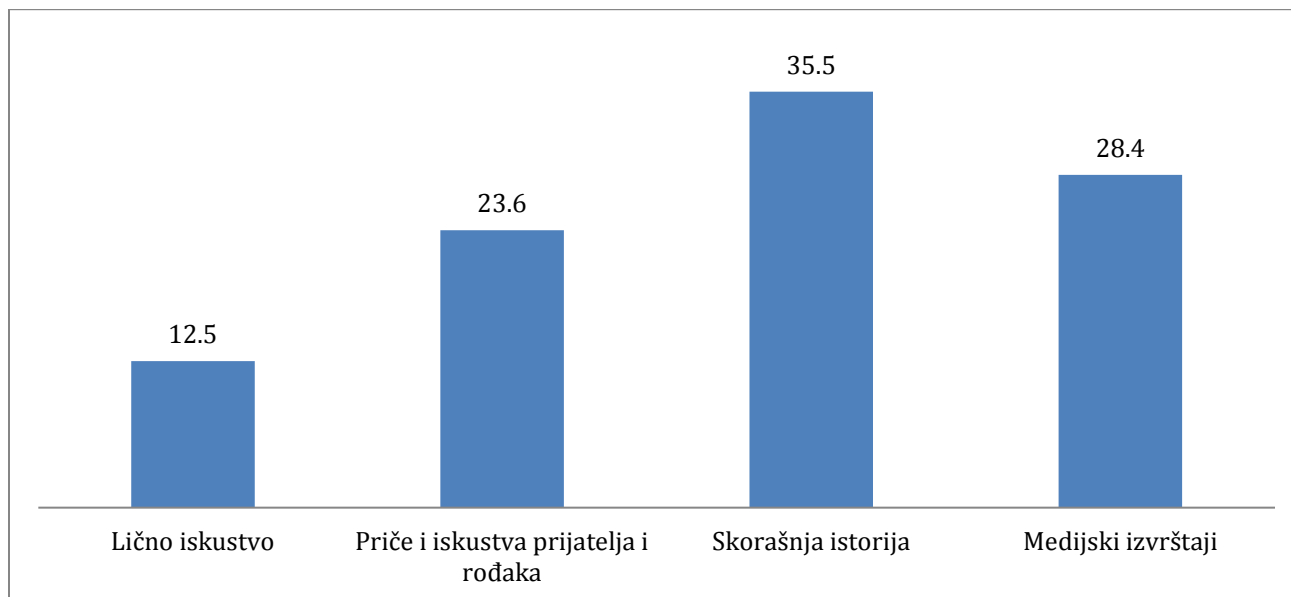
	Kosovski Albanci	Kosovski Srbi	Kosovski Bošnjaci	Kosovski Goranci	Kosovski Turci	Kosovski Romi	Kosovske Aškalije	Kosovski Egipćani
Odnosi su napeti i nastaviće da budu takvi	30.4	25.3	0	6.3	0	22.2	25	14.3
Odnosi su napeti, ali postoje neka poboljšanja tokom poslednjih godina	32.6	25.3	0	12.5	0	38.9	31.3	14.3

Odnosi su napeti, ali su načinjena značajna poboljšanja	8.9	27.4	50	12.5	66.7	16.7	18.8	14.3
Odnosi nisu naročito napeti	8.1	9.5	0	37.5	0	0	6.3	42.9
Odnosi nisu uopšte napeti	6.7	5.3	0	18.8	0	5.6	6.3	0
Ne znam	9.6	2.1	50	6.3	33.3	11.1	12.5	14.3
Bez odgovora/REF	3.7	5.3	0	6.3	0	5.6	0	0

Diskusije fokus grupa pokazale su da, za razliku od kosovskih Albanaca, kosovski Srbi doživljavaju međuetničku situaciju kao veoma napetu. Oni kažu da su diskriminirani, osećaju se nebezbedno, kao i da kosovski Albanci ne žele da održavaju dobre odnose sa njima. Kosovski Srbi veruju da bi rešenje za ovu situaciju bile zajedničke međuetničke aktivnosti, koje, po njihovom mišljenju, nedostaju. Nedavna istorija³ je glavni izvor informacija (35,5%) za ocenu omladine o odnosima između kosovskih Srba i kosovskih Albanaca. Još jedan važan izvor u ovom pogledu jesu mediji (28%). Priče i iskustva prijatelja i rođaka uticali su na mišljenja 24% ispitanika, dok 12,5% tvrdi da su svoje ocene zasnovali na ličnim iskustvima. Uporedna analiza nije pokazala značajne rodne, starosne ili etničke razlike.

³ Izraz „nedavna istorija“ koristi se da se opiše nedavno skorašnje vreme, uglavnom se odnosi na period 1990 - 2010.

Slika 37. Odgovori ispitanika o tome na čemu zasnivaju ocenu o odnosima između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba (prikazane vrednosti su u procentima)

Većina kosovskih Albanaca formirala je svoje mišljenje o odnosima kosovskih Albanaca i kosovskih Srba na nedavnoj istoriji (31%) i na medijskom izveštavanju (28%). Kosovski Srbi smatraju ova dva izvora za glavne izvore na kojima se zasniva njihova ocena ovih odnosa (32%).

Tabela 3. Odgovori ispitanika o tome na čemu zasnivaju svoju ocenu odnosa između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, podaci podeljeni po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

	Kosovski Albanci	Kosovski Srbi	Kosovski Bošnjaci	Kosovski Goranci	Kosovski Turci	Kosovski Romi	Kosovski Aškalijski	Kosovski Egipćani
Lično iskustvo	17	5.3	50	18.8	0	0	8.7	18.2
Priče i iskustva prijatelja i rođaka	23.7	29.5	0	25	0	3.8	13	0
Nedavna istorija	31.1	32.6	50	31.3	0	50	30.4	18.2
Medijsko izveštavanje	28.1	32.6	0	25	0	15.4	17.4	27.3

Kada su bili upitani o glavnim razlozima koji doprinose odnosima između zajednica kosovskih Srba i kosovskih Albanaca, 45% ispitanika navelo je uticaj sećanja na konflikt. Dalje, odsustvo spremnosti kosovskih Srba da se integrišu u kosovsko društvo (37%) i uticaj starijih generacija koje imaju iskustva iz konflikta (33%) veruje se da su glavni razlozi koji doprinose napetim

odnosima. Postoje značajne razlike između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba u pogledu njihovih stavova o glavnim razlozima koji su doprineli napetoj situaciji. Dok 64% kosovskih Albanaca smatra da su sećanja iz rata najviše uticajan faktor, ovo važi za samo 12% kosovskih Srba.

Studija je takođe istraživala mišljenja ispitanika o najboljim načinima da se poboljšaju odnosi između kosovske srpske i albanske omladine. Ispitanici su sugerisali korišćenje edukativnog pristupa i izlaganje obeju grupa preciznim informacijama o konfliktu (40,5%), izvođenje programa među-grupne edukacije (36,5%), zatim da kosovski Albanci i kosovski Srbi učestvuju u zajedničkim aktivnostima (25%), da imaju više tolerancije i uzajamnog razumevanja (23%), da kosovski Albanci i kosovski Srbi idu u integrisane škole (19%). Primena edukativnog pristupa kao glavnog načina za poboljšanje odnosa između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba se smatra za rešenje kod 59% kosovskih Albanaca i kod samo 15% kosovskih Srba. Kosovski Srbi i kosovski Albanci imaju manje ili više isto mišljenje o svim drugim alternativama.

Slika 37.1. Odgovori ispitanika o načinima za poboljšanje odnosa između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba (prikazane vrednosti su u procentima)

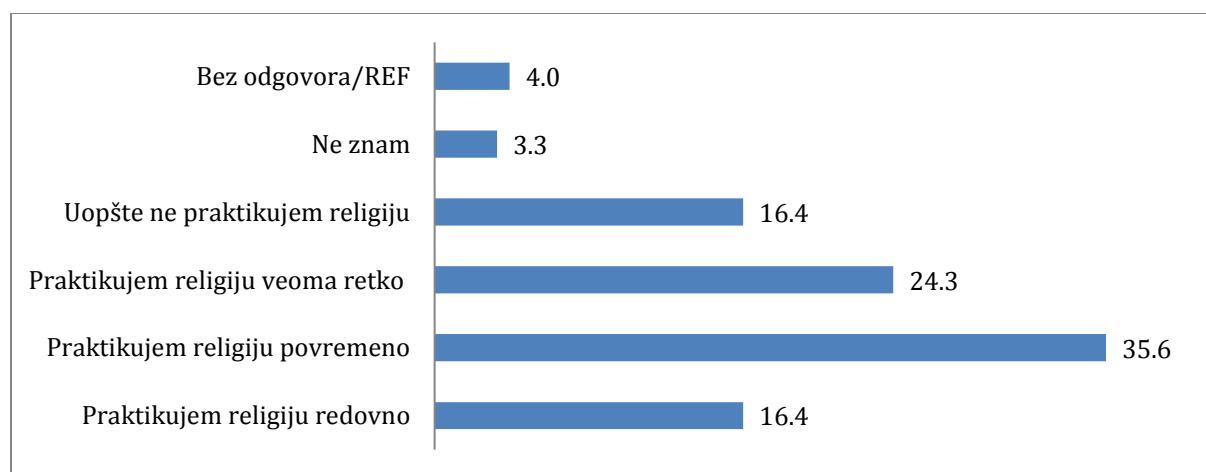
Pored identifikovanja zajedničkih problema na Kosovu, učesnici u fokus grupama takođe su predlagali načine da se prevaziđu napeti međuetnički odnosi. Sveukupni predlozi su uglavnom obuhvatali ekonomska poboljšanja, pošto ispitanici smatraju da privredni rast i nove mogućnosti za posao mogu umanjiti tenzije. Još jedna perspektiva koja je naglašena na fokus grupama tiče se percepcije međuetničkih odnosa. Kosovci su iskazali pozitivne stavove prema svim etničkim

grupama, uključujući i Srbe, osim fokus grupe u Peći, gde su neki učesnici kosovski Albanci rekli da ne žele da čuju nikoga ko govori srpski i da nisu spremni da žive pored pripadnika srpske zajednice.

Praktikovanje religije među omladinom

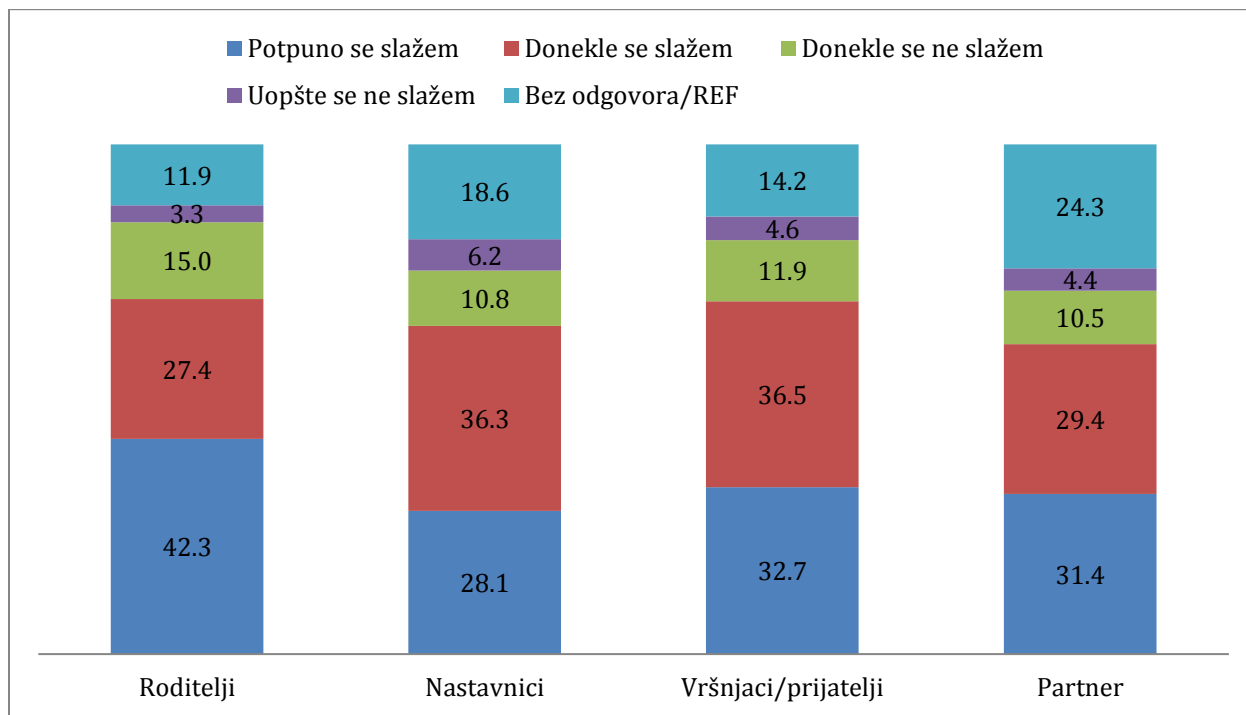
Ispitanici su bili takođe upitani o svojoj religijskoj pripadnosti. Ukupno, 76% ispitanika praktikuje svoju religiju: 16% redovno, 36% praktikuje religiju povremeno, 24% veoma retko, a 16% ispitanika uopšte ne praktikuje religiju. Uporedna analiza nije pokazala razlike u pogledu polova, starosti ili etničke pripadnosti.

Slika 38. Učestalost praktikovanja religije među ispitanicima (prikazane vrednosti su u procentima)

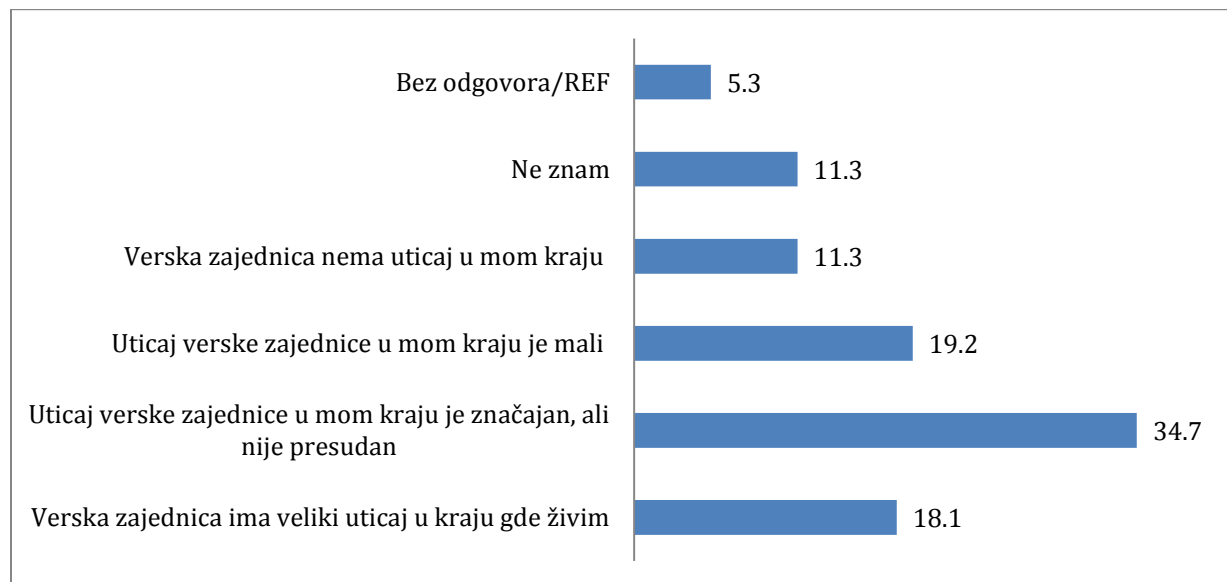
Četrdeset dva procenta ispitanika se slaže, a 27% se donekle slaže sa religioznim pogledima svojih roditelja. Samo 3% ispitanika uopšte se ne slažu sa svojim roditeljima po pitanju njihovih verskih pogleda. Što se tiče nastavnika, samo 28% ispitanika slaže se potpuno, 36% se slaže, 10,8% se donekle ne slaže, a 6% ispitanika se uopšte ne slaže sa verskim pogledima svojih nastavnika. Vršnjaci/prijatelji slažu se međusobno mnogo više po religijskim pogledima: 33% ispitanika se potpuno slaže, 36,5% se donekle slaže, 12% se donekle ne slaže, a 5% se uopšte ne slaže sa religioznim pogledima svojih vršnjaka i prijatelja. Više od 31% ispitanika izgleda se u potpunosti slaže sa verskim pogledima svojih partnera, a samo 4% ispitanika se uopšte ne slažu sa svojim partnerom po pitanju religijskih stavova.

Slika 39. Nivo slaganja među ispitanicima u vezi sa religijom, u odnosu na roditelje, nastavnike, vršnjake/prijatelje i partnere (prikazane vrednosti su u procentima)

Većina ispitanika (35%), slaže se da je uticaj verske zajednice značajan, ali ne i presudan za njihove aktivnosti u oblasti gde žive. Oko 18% učesnika veruje da verska zajednica ima snažan uticaj u njihovom kraju. Sa druge strane, 19% misli da verska zajednica ima mali uticaj, a 11% ima mišljenje da verska zajednica uopšte nema uticaj u njihovom kraju.

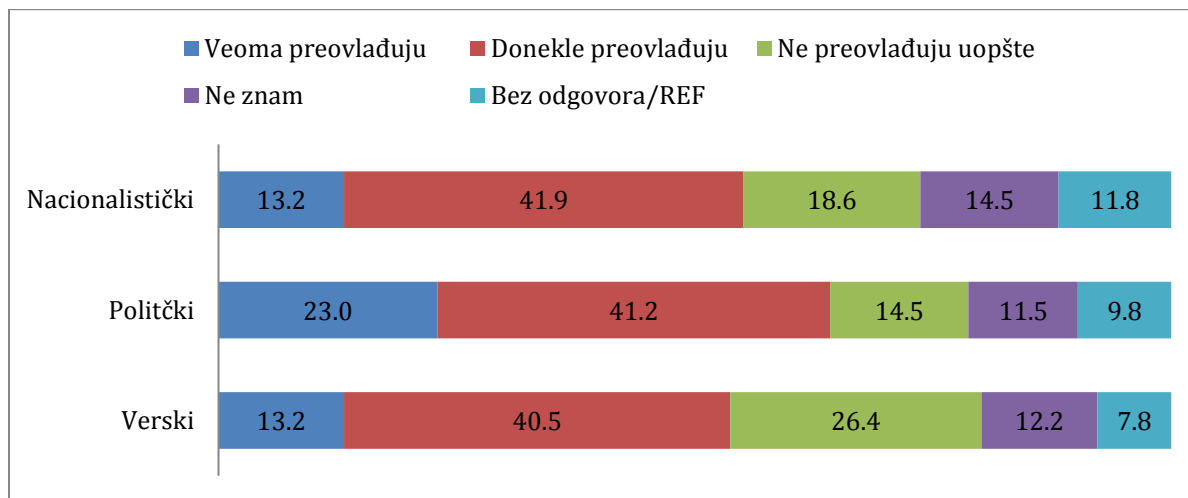
Slika 40. Mišljenje ispitanika o uticaju verske zajednice u njihovom kraju (prikazane vrednosti su u procentima)

Percepcija omladine o prisutnosti ekstremizma

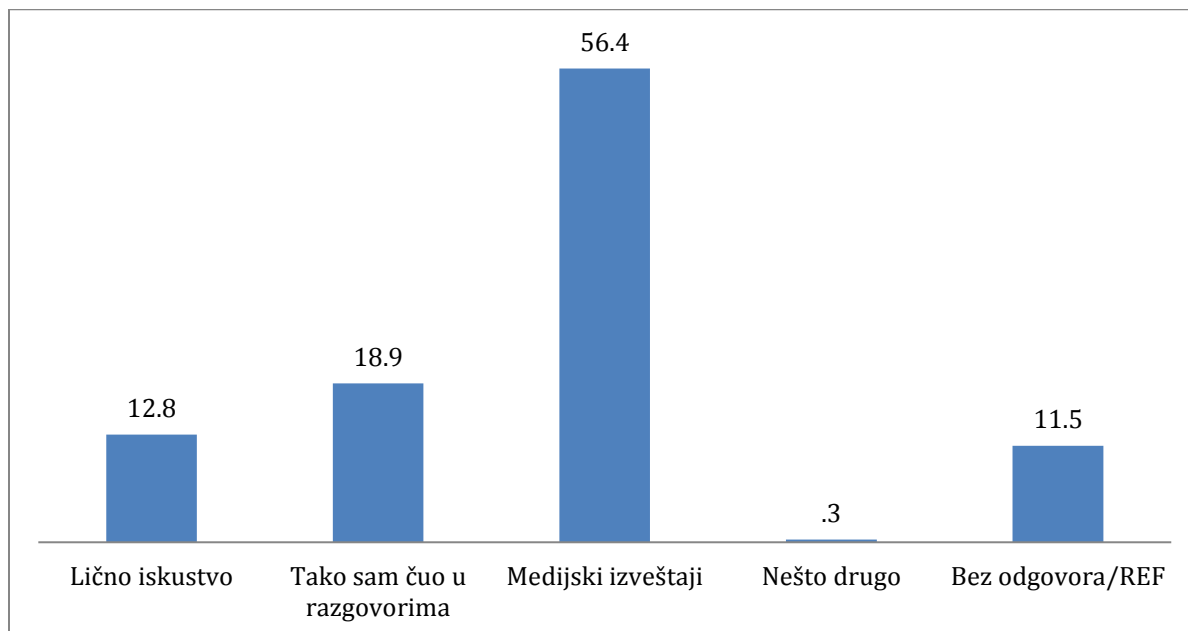
Učesnici u studiji takođe su bili upitani o svojoj percepciji o prisutnosti i vrsti ekstremizma na Kosovu. Prema njihovom mišljenju, postoji prilično velika prisutnost ekstremizma. Više od 20% ima mišljenje da je politički ekstremizam „veoma prisutan“, 41% veruje da je ovaj oblik ekstremizma „donekle prisutan“, dok 14,5% misli da politički ekstremizam „uopšte nije prisutan“. Nacionalistički ekstremizam je „veoma prisutan“ na Kosovu po rečima 13% ispitanika, a „donekle prisutan“ prema 42% njih. „Nije prisutan uopšte“ je odgovor koji je dalo 19% ispitanika. Kao i kod nacionalističkog ekstremizma, 13% ispitanika misli da je verski ekstremizam „veoma prisutan“. Ukupno, 40,5% veruje da je verski ekstremizam donekle prisutan, dok 26% ispitanika ima mišljenje da nema bitne prisutnosti verskog ekstremizma na Kosovu. Ne postoje razlike po ovom pitanju u smislu polova, starosti ili etničkih grupa.

Slika 41. Mišljenja ispitanika o verskom, nacionalističkom i verskom ekstremizmu na Kosovu (prikazane vrednosti su u procentima)

Mediji su glavni izvor informacija za većinu ispitanika (56%) u pogledu nivoa verskog ekstremizma. Dodatnih 19% formiralo je svoje mišljenje kroz razgovore sa ljudima. Usporedna analiza nije pokazala značajnije razlike u odnosu na polove, starost ili etničku grupu.

Slika 42. Odgovori ispitanika o izvorima za njihova mišljenja o nivou verskog ekstremizma na Kosovu (prikazane vrednosti su u procentima)

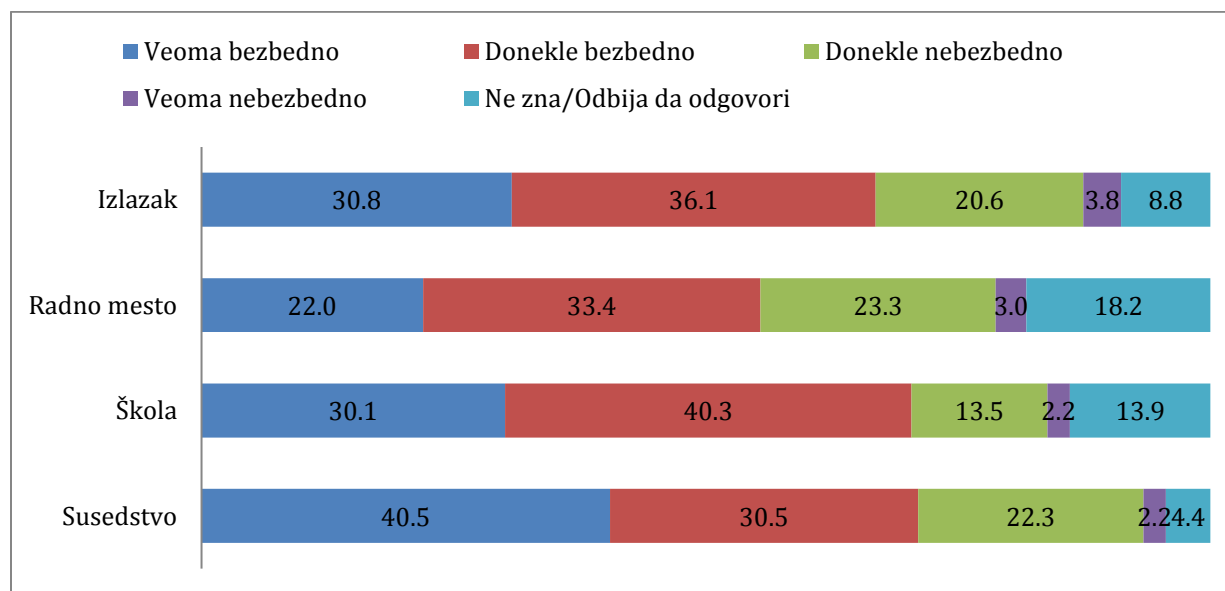

Fokus grupe proširile su diskusije o nivou ekstremizma na Kosovu. Diskusija je podržala nalaze iz kvantitativnog aspekta istraživanja. Većina učesnika iz svih opština tvrdila je da praktikuje religiju i da religija igra važnu ulogu u njihovim svakodnevnim izborima, kao i da im pomaže da promovišu mir i toleranciju. Nasuprot ovome, učesnici iz opština sa srpskom većinom rekli su da su primetili vidljiv porast verskog ekstremizma na Kosovu, naročito kod islamske religije.

Percepcije omladine o bezbednosti

Izgleda da su lokalna naselja i škole dva najbezbednija okruženja za 70% ispitanika. Radno mesto je bezbedno ili donekle bezbedno za 52% ispitanika, a izlazak „u grad“ se smatra bezbednim ili donekle bezbednim od strane 56% ispitanika u ovoj studiji.

Slika 43. Stavovi ispitanika u vezi sa bezbednosti u njihovom susedstvu, školi, na radnom mestu i kada izlaze „u grad“ (prikazane vrednosti su u procentima)

Ima značajnih etničkih razlika u percepciji bezbednosti, pošto su ispitanici kosovski Srbi prijavili najviši nivo nesigurnosti u poređenju sa drugim etničkim grupama.

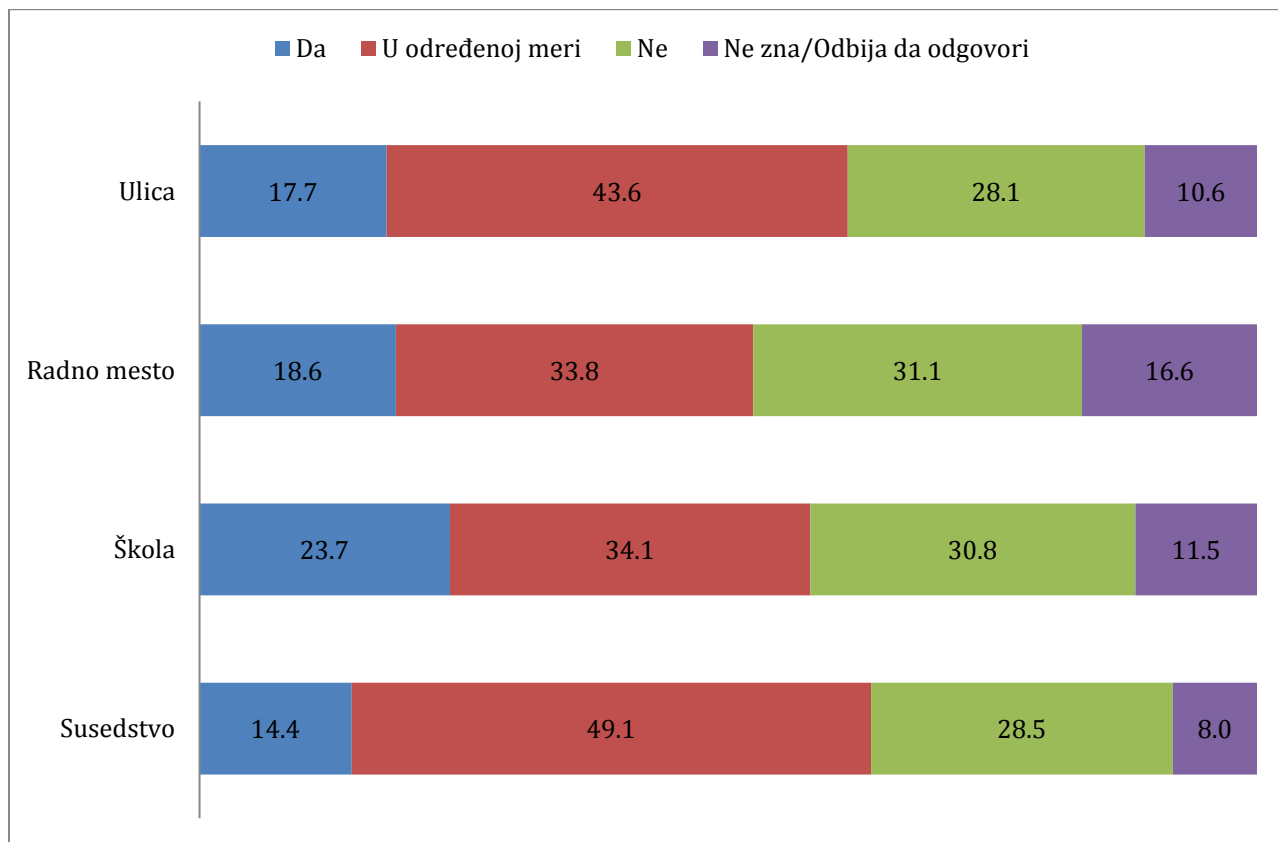
Tabela 4. Stavovi ispitanika u vezi sa bezbednošću u njihovom naselju, podeljeno po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

	Kosovski Albanci	Kosovski Srbi	Kosovski Bošnjaci	Kosovski Goranci	Kosovski Turci	Kosovski Romi	Kosovske Aškalijske	Kosovski Egipćani
Veoma bezbedno	56.9	2.7	0	70.8	63.6	65.4	43.5	81.8
Donekle bezbedno	35.8	32.7	100	16.7	9.1	19.2	26.1	9.1
Donekle nebezbedno	4.4	52	0	8.3	18.2	11.5	26.1	0
Veoma nebezbedno	1	2.7	0	4.2	0	3.8	4.3	9.1
Ne zna/odbija da odgovori	2	10	0	0	9.1	0	0	0

Kosovske institucije sa centralnog nivoa ne čine dovoljno da bi obezbedile sigurnost na ulicama, po mišljenju 30% ispitanika. Približno isti procenat ispitanika (31%) smatra da kosovske institucije ne čine dovoljno da pruže delotvornu bezbednost na radnom mestu. Sa druge strane, oko jedne trećine veruje da javne institucije nisu učinile dovoljno da obezbede sigurnost u naseljima i na ulicama.

Na diskusijama fokus grupa, grupe gde su u većini bili kosovski Srbi, kao i adolescenti iz južne Mitrovice, doživljavaju bezbednost kao glavni problem. Kosovski Srbi smatraju da imaju tek ograničenu podršku od lokalnih institucija, pa se stoga više oslanjaju na podršku institucija iz Srbije. Kosovski albanski adolescenti iz južnog dela Mitrovice iskazali su zabrinutost i veliku nesigurnost kada pređu u severni deo Kosova, zbog potencijalnih konflikta koje bi mogle da izazovu grupe kosovskih Srba.

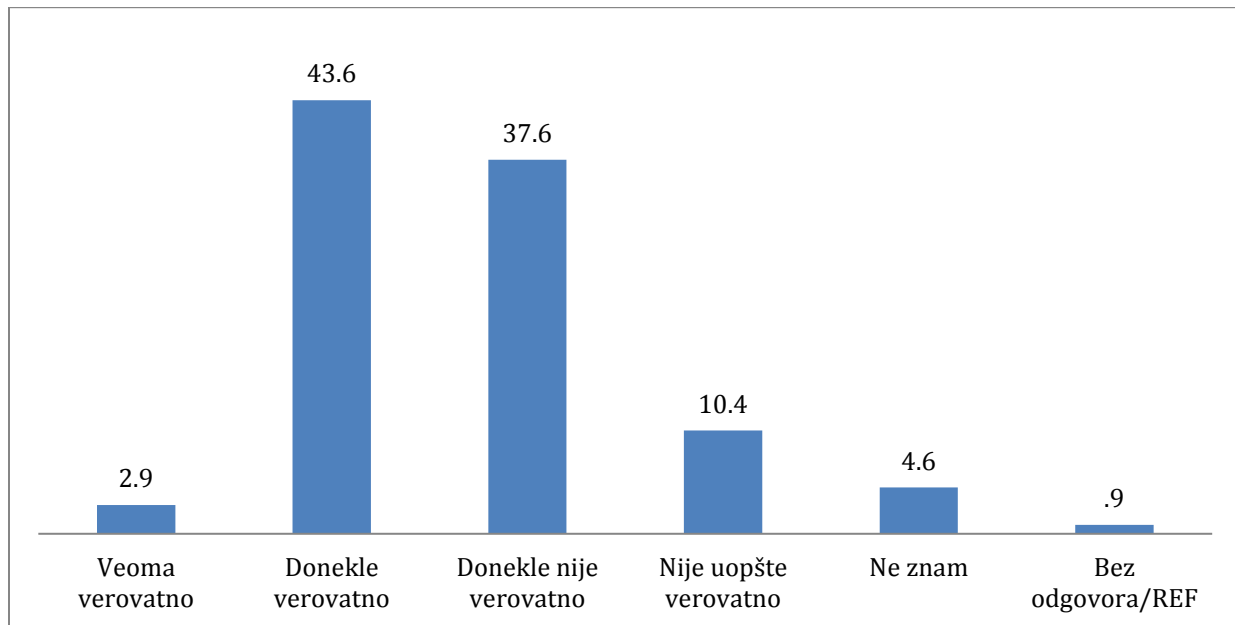
Slika 44. Mišljenja ispitanika o posvećenosti institucija sa centralnog nivoa da obezbede sigurno okruženje na ulicama, radnim mestima, u školama i u naseljima (prikazane vrednosti su u procentima)

Očekivanja u pogledu budućnosti

Na osnovu percepcija ispitanika o budućnosti omladine na Kosovu, samo 3% njih misli da je veoma verovatno da će omladina imati bolji život kroz pet godina. Međutim, 10% njih ubeđeni su da ovo uopšte nije verovatno. Donekle verovatno je ono kako 44% ispitanika vidi ovu situaciju, mada 38% njih misli da donekle nije verovatno da će kosovska omladina imati tada bolji život nego sada.

Slika 45. Mišljenja ispitanika o boljem životu omladine u budućnosti (prikazane vrednosti su u procentima)

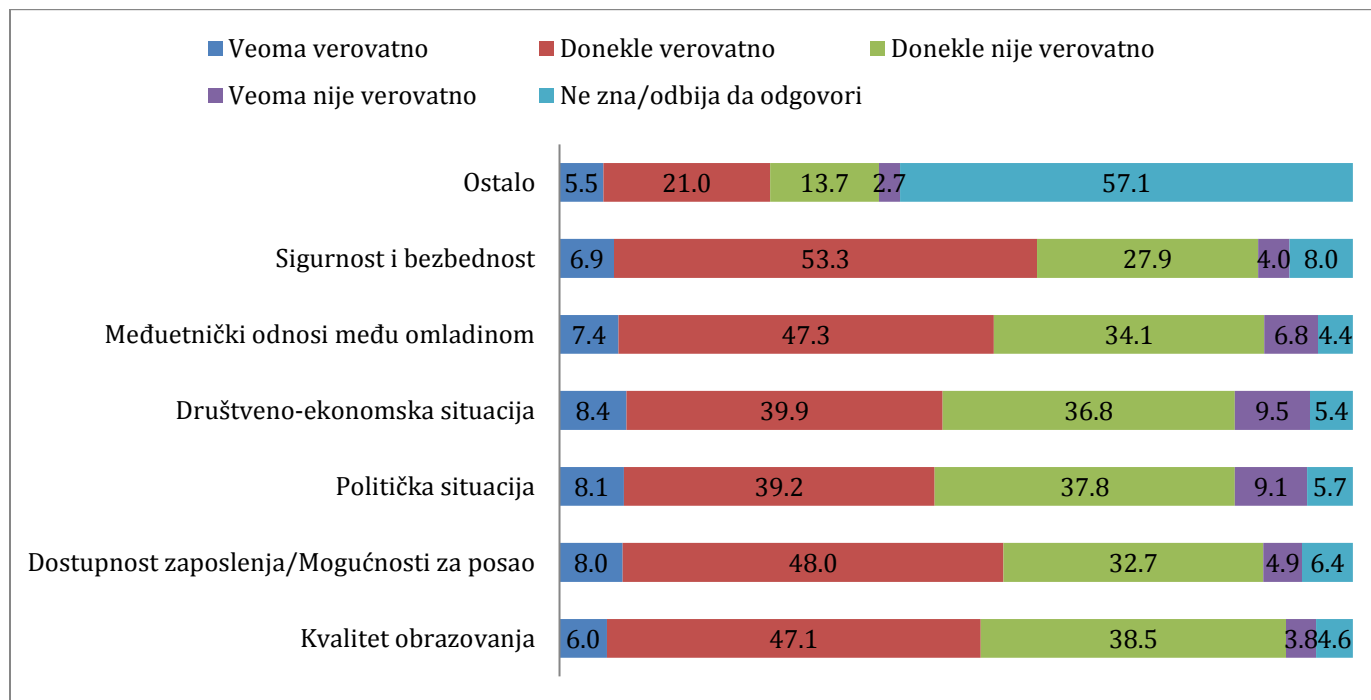
Mada nije u značajnoj meri, postoje neke skromne razlike između polova u pogledu stavova o budućnosti.

Tabela 5. Mišljenja ispitanika o boljem životu u budućnosti, podaci podeljeni po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

	Muški	Ženski
Veoma verovatno	2.6	3.2
Donekle verovatno	44.6	42.5
Donekle nije verovatno	37.2	38
Nije uopšte verovatno	10.8	10

Još više pesimistično je mišljenje ispitanika o poboljšanju u političkoj i ekonomskoj situaciji, gde više od 40% ispitanika smatra da ta poboljšanja nisu verovatna. Postoji značajna razlika među starosnim grupama u vezi sa percepcijama političke situacije: 55% mlađih ispitanika, u poređenju sa samo 42% starijih ispitanika, oseća optimizam u pogledu političke situacije budućnosti.

Slika 46. Očekivanja ispitanika u vezi sa poboljšanjem života na Kosovu (prikazane vrednosti su u procentima)

Najveći broj ispitanika koji imaju pesimistične stavove o poboljšanjima u svim aspektima života na Kosovu jesu kosovski Srbi, za kojima slede kosovski Bošnjaci, kosovske Aškalije i kosovski Romi.

Tabela 5. Očekivanja ispitanika u vezi sa poboljšanjem života na Kosovu, podaci podeljeni po etničkim grupama (prikazane vrednosti su u procentima)

Procentat	Kosovski Albanci	Kosovski Srbi	Kosovski Bošnjaci	Kosovski Goranci	Kosovski Turci	Kosovski Romi	Kosovski Aškalije	Kosovski Egipćani
Veoma verovatno	5.9	2	0	25	27.3	7.7	13	81.8
Donekle verovatno	59.3	29.3	50	45.8	63.6	57.7	39.1	18.2
Donekle nije verovatno	27.9	55.3	50	25	0	34.6	39.1	0
Veoma nije verovatno	3.9	4.7	0	0	0	0	4.3	0

Diskusija

Kosovo se suočava sa izazovima u mnogim aspektima, a to pojačava nezadovoljstvo među mladim ljudima. Prema nalazima ovog istraživanja, mnogi mladi Kosovci smatraju da je situacija na Kosovu beznadežna. Kosovska omladina uglavnom ima negativno mišljenje kada se govori o sadašnjoj situaciji na Kosovu. Većina ispitanika rekla je da se situacija na Kosovu kreće u pogrešnom smeru. Oni su identifikovali tri glavna problema: nema dovoljno prilika i mogućnosti za zaposlenje, nepovoljna ekonomska situacija u porodici/slabi prihodi, kao i nedostatak lične perspektive. kao odgovor na ovo, 27% kosovske omladine bi iskoristilo prvu šansu koja im se ukaže da se isele, da migriraju u naredne tri godine. Više od 55% ispitanika navelo je nezaposlenost kao glavni razlog za napuštanje Kosova. ovo istraživanje je takođe potvrdilo i ranije nalaze koji su pokazivali visoku stopu nezaposlenosti na Kosovu (47%). Ovi podaci se blisko podudaraju sa podacima koje je iznela Kosovska agencija za statistiku (2018), prema kojima je 56% omladine na Kosovu nezaposleno. Što se tiče odnosa među etničkim zajednicama, mladi ispitanici smatraju da su odnosi između mladih pripadnika zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba napeti i da mnogo treba da se uradi da bi se poboljšali međuetnički odnosi. Približno 45% se slaže da pitanja, kao što su sećanja na konflikt, još uvek imaju uticaja i doprinose napetosti odnosa. Najzad, perspektiva omladine u vezi sa budućnošću je uglavnom negativna, sa samo 9.5% njih koji veruju da se Kosovo kreće u dobrom smeru, a 32% veruju da je Kosovo na pogrešnom putu.

Preporuke

Da bi se krenulo sa rešavanjem glavnih izazova, kao i da bi se ojačala perspektiva omladine na Kosovu, ponuđene su sledeće preporuke:

- Kosovske institucije treba da promovišu privredni razvoj, smanjenje siromaštva i borbu protiv nepotizma i korupcije.
 - Kosovske institucije i lokalne vlasti treba da iznesu strategije za borbu protiv korupcije i nepotizma, koji su od strane omladine identifikovani kao glavni izazovi.
 - Omladina se podstiče i ohrabruje da se uključi u različite programe i kampanje protiv siromaštva, nepotizma i korupcije.
- Kosovske institucije se snažno ohrabruju i podstiču da implementiraju Nacionalnu razvojnu strategiju, naročito tačku 1 - Jačanje kvalitet nastave, tačku 3 – Bolja veza između

obrazovnog sistema i tržišta rada, i tačku 7 – Uzimanje u rešavanje neformalnog zapošljavanja i stvaranje odgovarajućih radnih uslova.

- Kosovske institucije treba da pojačaju intenzitet, na dokazima utemeljenih, napora na promovisanju razvoja na Kosovu.
- Kosovske institucije treba da naprave nove planove i strateške dokumente u vezi sa zapošljavanjem omladine na Kosovu, s obzirom na veliki broj nezaposlenih među mladima.
 - Potrebne su dalje akcije kosovskih institucija na jačanju privatnog sektora (zakonodavstvo, promovisanje izvoza, dostupnost kredita), što bi posledično pružilo više prilika i mogućnosti za zapošljavanje u ovom sektoru.
- Omladina na Kosovu bi trebalo da se snažno ohrabruje da izrađuje planove i strategije za jačanje njihove pozicije i podizanje stope njihove zaposlenosti.
- Kosovske institucije, političke partije, nevladine organizacije (NVO) i organizacije civilnog društva bi trebalo da razvijaju i sprovode nove kampanje i programe intervencije, koje bi ohrabrivale omladinu na Kosovu da učestvuje na lokalnim i nacionalnim izborima.
- Kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i organizacijama civilnog društva, trebalo bi da razvijaju nove projekte za intervencije, sa ciljem smanjenja nivoa stresa, problema na poslu, diskriminacije i problema u školi.
- Zapošljavanje psihologa u školama bi trebalo da se razmotri kao način da se poboljša mentalno zdravlje omladine i da se smanji nivo stresa koji je identifikovan kao glavni razlog ekstremne zabrinutosti među mladima.
- Kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i organizacijama civilnog društva, trebalo bi da razviju nove programe koji omogućavaju legalnu migraciju radne snage u države zapadne Evrope, s obzirom na snažne tendencije migracije iskazane među omladinom. Znajući da je glavni razlog za migracije nepovoljna ekonomska situacija, kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO, civilnim društvom i biznisima, treba da stvaraju programe za legalno kretanje radne migracije koja predstavlja privremeno premeštanje radnika migranata između svog doma i oblasti koje ih primaju na rad.
- Kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i civilnim društvom treba da izrade strategije i pilot – plan za jačanje kvaliteta obrazovanja na Kosovu.

- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) bi trebalo da sprovede novu reformu nastavnih planova i programa, profesionalne edukacije, savetovanja u pogledu karijera, kao i razvoja veština i stručnosti, i da pokuša da dovede u liniju obrazovne planove i programe sa potrebama privatnog sektora na Kosovu.
- MONT bi trebalo da radi na rešavanju loše školske infrastrukture, slabog kvaliteta obrazovnih programa, nedostatka materijala za učenje, kao i prenatrpanih učionica, što su sve velike prepreke za mlade ljude.
- Omladina se ohrabruje i podstiče da učestvuje na različitim sastancima, debatama i procesima dizajna nastavnih planova i programa, kako bi iskazali svoje mišljenje i dali doprinos procesu podizanja nivoa kvaliteta obrazovanja.
- Znajući da 33% ispitanika nikada nije čulo za stručnu obuku, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT), u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i civilnim društvom treba da pokreće kampanje za promovisanje stručnog obrazovanja.
- Kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i organizacijama civilnog društva, treba da podstiču otvorenu diskusiju o međuetničkim odnosima i da podstiču saradnju između omladine iz različitih etničkih zajednica, imajući u vidu da 27% ispitanika smatra da su odnosi između etničkih zajednica napeti.
- Kosovske institucije, u bliskoj saradnji sa opštinama, NVO i organizacijama civilnog društva treba da izrade i razviju nove programe intervencija protiv svih vrsta ekstremizma, za koje je tokom ovog istraživanja omladina rekla da su na visokom nivou.

Reference:

Friedrich Ebert Stiftung (2012). Studija omladine na Kosovu: Pogled prema napred, ukorenjen u tradiciji. Priština: IDR Kosovo.

Međunarodna organizacija rada (2009). Projekat Razvoj veština i zapošljavanje omladine na Kosovu* (Faze I i II). Preuzeto sa: <http://www.unkt.org/wp-content/uploads/2016/08/Project-Skills-Development-.pdf> (iz marta meseca 2018).

Kosovska agencija za statistiku (2015). Procena broja stanovnika Kosova 2011. Preuzeto sa: <http://ask.rks-gov.net/en/add-news/estimate-on-the-number-of-kosovo-population-2011/>.

Myha, D. (2013). Nezaposlenost omladine na Kosovu. Preuzeto sa: http://www.demas.cz/wp-content/uploads/2014/02/IVF_Drenusha-Myha_Policy-paper_The-Youth-unemployment.pdf (iz marta 2018).

UNDP Kosovo (2006). Omladina: Nova generacija za novo Kosovo. Izveštaj o humanom razvoju.

Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (2017). Sumarni izveštaj Kosovo: Konsultacije za studiju o progresu omladine, mira i bezbednosti. Preuzeto sa:

<https://www.youth4peace.info/system/files/2017-11/2017.11.16%20-%20Report%20-%20Kosovo%20Consultation%20on%20Youth%2C%20Peace%20and%20Security%20%5Bunder%20UNSC%20Resolution%201244%20%281999%29%5D.pdf> (iz marta 2018).